

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Majandusanalüüsi ja rahanduse instituut

Leonid Homin

**EESTI BÖRSIL NOTEERITUD ÄRIÜHINGUTE RAHAPESU JA
TERRORISMI RAHASTAMISEGA SEOTUD RISKIDE
HINDAMINE**

Bakalaureusetöö

Õppekava ÄRINDUS, peeriala ärirahandus

Juhendaja: Ilzija Ahmet, PhD

Tallinn 2019

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 6 377 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Leonid Homin.....

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 095158TABB

Üliõpilase e-posti aadress: Leonid.Homin@gmail.com

Juhendaja: Ilzija Ahmet, PhD:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	5
SISSEJUHATUS	6
1. RAHAPESU JA TERRORISMI RAHASTAMISE OLEMUS	8
1.1. Rahapesu ja terrorismi rahastamise mõisted	8
1.1.1. Rahapesu ja finantssektori roll	9
1.2. Peamiste riskitegurite ülevaade	9
1.2.1. Kliendirisk	9
1.2.2. Geograafiline risk	11
1.2.3. Teenuste ja nende edastamiskanalitega seotud risk	12
1.3. Klienditundmise põhimõtte taust ja rakendamine	13
1.4. Riikliku taustaga isikud (PEPid)	15
1.4.1. Riikliku taustaga isikute (PEPide) ametikohad	16
1.4.2. PEPidega seotud pereliikmed ja lähedased kaaslased (RCAd)	17
1.4.3. PEPidega seotud riskide hindamine	18
2. UURIMISPROBLEEM JA UURIMISMEETODID	20
2.1. Uurimisprobleemi püstitamine	20
2.2. Uurimismeetodite kirjeldus	21
2.2.1. Mudel kliendi riskikategooria hindamiseks	22
2.2.2. Otsustuspuu kliendi riskitaseme hindamiseks	22
3. EESTI BÖRSIETTEVÕTETE RISKI HINDAMINE	26
3.1. Uurimisobjekti ja kontrollgrupi kirjeldus	26
3.2. Seotud isikute riskianalüüs	27
3.3. Eesti börsiettevõtete riskianalüüs	28
3.4. Hüpooteesi kontroll	33
KOKKUVÕTE	35
SUMMARY	37
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	40
LISAD	44

Lisa 1. Kõrge riskitasemega tegevusalad.....	44
Lisa 2. Eesti börsiettevõtete üldandmed	45
Lisa 3. Kontrollgrupi liikmete üldandmed.....	46
Lisa 4. Seotud isikute riskianalüüsi andmed.....	47
Lisa 5. PEPide analüüs.....	49
Lisa 6. Pangatoodete ja asukoha analüüs.....	51
Lisa 7. Börsiettevõtete ja kontrollgrupi liikmete riski hindamine otsustuspuu meetodil	54
Lisa 8. Riikide riskitase	56
Lisa 9. Mann–Whitney U-test.....	57

LÜHIKOKKUVÕTE

Rahapesu ja terrorismi rahastamise vastane võitlus on muutunud väga oluliseks teemaks kogu maailmas, sealhulgas ka Eestis, kus finantssektoris on paari viimase aastaga puhkenud mitu rahapesuga seotud skandaali. Selleks, et vastata kõrgetele standarditele ja nõudmistele, arendavad finantsasutused keerukaid kliendiriski hindamise mudeleid, mis ei ole avalikult kättesaadavad. Probleem seisneb selles, et regulaatorid on välja töötanud vaid üldise kliendiriski hindamise raamistiku ja lihtsustatud näidismudeli ning nende rakendamine on praktikas on väga erinev. Töö eesmärgiks on hinnata Eesti börsil noteeritud ettevõtete rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riske. Lisaks kontrollib autor hüpoteesi, et börsiettevõtete rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud risk on madalam või võrdne, võrreldes teiste börsil noteerimata ettevõtetega.

Töö eesmärgi saavutamiseks sõnastab autor kolm uurimisülesannet: 1) selgitada välja peamised riskitegurid, mis mõjutavad kliendi rahapesu riski; 2) analüüsida börsiettevõtetega seotud isikuid; 3) selgitada välja ja kirjeldada meetodeid äriühingu riski hindamiseks. Lõplikult hinnatakse börsiettevõtete riski otsustuspuu meetodiga. Hüpoteesi kontrollimiseks kasutab autor Mann-Whitney U-testi. Analüüsi kontrollgruppi kuuluvad börsil noteerimata ettevõtted.

Otsustuspuu meetodi järgi sai enamik Eesti börsiettevõtetest (üle 60% üldkogumist) kõrge rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riskiastme. Kõige rohkem mõjutas tulemust ettevõtete tegevusala risk. Ühelegi börsiettevõtetega seotud riikliku taustaga isikule kõrget riskiastet ei määratud. Hüpoteesi kontrollimisel jõudis autor järeldusele, et nullhüpotees tuleb tagasi lükata ja sisukas hüpotees vastu võtta. Sisuka hüpoteesi järgi on börsiettevõtete riskitase kõrgem, võrreldes teiste börsil noteerimata ettevõtetega. Analüüsi põhjal teeb autor järelduse, et otsustuspuu meetod on suhteliselt lihtne ja kiire viis ettevõtte riski hindamiseks, kuid vajab siiski täiendamist vähemalt järgmiste eeltingimustega: sanktsioonide ja negatiivse meediakajastuse kontroll ning seotud isikute PEP-analüüs.

Võtmesõnad: rahapesu, terrorismi rahastamine, Eesti börsiettevõtted, riskiaste, riskitegur, riikliku taustaga isik, klienditundmise põhimõte

SISSEJUHATUS

Viimase kümne aasta jooksul on nii ühiskond kui ka regulaatorid pööranud järjest rohkem tähelepanu rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamisele. Muutuv seadusandlus sunnib finantsinstitutsioone võitlema rahapesu, terrorismi rahastamise ja muude finantskuritegudega. Mittevastavus aina karmimaks muutuvatele normidele seab ohtu finantsasutuste ja eelkõige pankade ärid. See väljendub maine kahjustumises ehk klientide usalduse kaotamises ja aktsia hinna kukkumises. Olulise seaduse rikkumise tagajärjeks on regulaatori kehtestatud rahaline trahv, mis võib ulatuda miljardite eurodeni ning päädida tegevuslitsentsi äravõtmisega.

Eesti kontekstis võib esile tuua sellised näited nagu Verso panga litsentsi tühistamine ja Danske Bankiga seotud rahapesujuhtumi uurimine, mille tulemuseks oli aktsia järsk hinnalangus. Lisaks on kahtluse all ka teised Eestis tegutsevad suurpangad: Swedbank ja Nordea pank. Nende sündmuste valguses on Eesti finantsasutuste kliendipoliitika muutunud konservatiivsemaks ning ärisuhete loomisprotsess pikemaks. Pangad lähtuvad klienditundmise põhimõttest ja hindavad vastaspoole iga potentsiaalset rahapesuga seotud riski ehk AML-riski.

Probleem seisneb selles, et tänapäeval on regulaatorid andnud ainult üldise raamistiku ja lihtsustatud näidismudeli kliendiriski hindamiseks. Nende rakendamine on praktikas väga erinev. Finantsasutustes kasutatavate meetodite ja mudelite kättesaadavus on piiratud.

Töö eesmärgiks on hinnata Eesti börsil noteeritud ettevõtete rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riske. Uurimisobjektiks on valitud just börsiettevõtted, kuna nad on kohustatud avalikustama finantstulemusi, struktuuri ja omanike andmed. Püstitatud eesmärgi täitmiseks sõnastas autor alljärgnevad uurimisülesanded:

1. selgitada välja peamised riskitegurid, mis mõjutavad kliendi rahapesu riski;
2. analüüsida börsiettevõtetega seotud isikuid (riikliku taustaga isikute tuvastamine ja nendega seotud riski hindamine);

3. selgitada välja ja kirjeldada meetodeid, mis on mõeldud äriühingust kliendi rahapesu ning terrorismi rahastamisega seotud riskide hindamiseks.

Lisaks üritab autor kontrollida hüpoteesi, et börsiettevõtete rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud risk on madalam või võrdne, võrreldes teiste börsil noteerimata ettevõtetega. Hüpoteesi kontrollimiseks kasutab autor Mann-Whitney U-testi, mis on oma olemuselt kvantitatiivne uurimismeetod.

Eesmärgi täitmiseks kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit, mis pärineb eelnevatest uuringutest. Töös on kirjeldatud kahte potentsiaalset riskihindamise meetodit: otsustuspuud ja kliendi riskikategoriate hindamismudelit. Viimase meetodi rakendamine osutus keeruliseks, kuna kliendi partnerite hindamiseks ei leidnud autor avalikest allikatest piisavalt andmeid, seega edasine analüüs toimus otsustuspuu põhjal. Meetodi üksikkomponentide leidmiseks on kasutatud selliseid allikaid nagu Euroopa Liidu ja Eesti seadusandlust, muid õigusakte ning regulatiivseid juhendeid, varem läbi viidud uuringud ja kirjutatud teaduslikke artikleid ning rahvusvaheliste rahapesuvastaste organisatsioonide soovitusi. Andmete kogumine toimus peamiselt järgmistest allikatest: Nasdaq Tallinna Börsi veebileht, Eesti äriregister, Dow Jones'i andmebaas ja ettevõtete finantsaruanded.

Töö koosneb kolmest põhipeatükist, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimeses peatükis on lahti seletatud peamised mõisted, mis on seotud rahapesu ja terrorismi rahastamisega. Järgmised alapeatükid annavad ülevaate peamistest riskiteguritest ja klienditundmise põhimõtte olulisusest. Riikliku taustaga isikutega seonduvat on kirjeldatud viimases alapeatükis.

Teises peatükis püstitab autor täpsema uurimisprobleemi ja sõnastab selle. Ühtlasi annab peatükk ülevaate uurimismeetoditest, mille abil mõõdetakse kliendi rahapesuriski, ning konkreetsetest sammudest uurimisalgoritmis.

Lõputöö kolmandas peatükis on esitatud uurimisobjekti ülevaade. Sellele järgnevad ettevõtetega seotud isikute ja börsiettevõtete riskianalüüsi tulemused ning hüpoteesi kontroll.

1. RAHAPESU JA TERRORISMI RAHASTAMISE OLEMUS

1.1. Rahapesu ja terrorismi rahastamise mõisted

Rahapesu on kriminaalne tegevus, mille eesmärk on tulu või muu kasu toomine sellega tegelevatele isikutele. Taoline kuritegelik tegevus on reeglina teostatav organiseeritud rühmades. Rahapesu on kriminaalse vara illegaalse päritolu ja omandiõiguse varjamine, et kurjategijad saaks seda ohutult kasutada, näiteks soovimatut õigusorganisatsioonide tähelepanu meelitamata. (What are the... 2019, 1)

Rahapesu on kuritegelik rahateenimisviis. Selle eeldus on, et kurjategijad, olgu nad narko- või relvakaubitsejad, organiseeritud kuritegevuslikud rühmitused, terroristid või väljapressijad, varjavad oma kuritegeliku raha päritolu. Eesmärgiks on muuta raha kasutamine ohutuks, kusjuures raha avastamise ja süüdistuse esitamise risk on viidud miinimumi. (McDowell, Novis 2001)

Terrorismi finantseerimine on terroriaktide, terroristide või terroristlike organisatsioonide rahastamine. Terroriakti all mõistetakse kuritegu, mille eesmärk on tsiviilelanike surm või tõsine kehavigastus, et seeläbi elanikkonda hirmutada või sundida valitsust või rahvusvahelisi organisatsioone tegema või hoiduma mis tahes tegevusest. (Glossary...)

Kuna terroriste saab rahastada õiguspäraselt saadud sissetulekutest, ei pruugi ükski finantssektori ettevõtte olla kindel, millisel etapil need õiguspärased tulud terroristide varaks muutuvad. Kuna nn riigi toetud terrorism on vähenenud, siis on terroristlikud organisatsioonid hakanud uusi rahastamisallikaid otsima. Kasutusel on nii seaduslikud kui ka ebaseaduslikud tulutoovad tegevused. Kriminaalne tegevus tagab järjepideva tulu. (What are the... 2019, 19)

Terrorismi rahastamine on terroristidele mõeldud rahaliste vahendite liigutamine mööda erinevaid allikaid, millest vaid vähesed erinevad tavapärasest äritegevusest, heategevusest või madalatasemelisest kuritegevusest. (Levi 2010, 658)

1.1.1. Rahapesu ja finantssektori roll

Finantsasutused, ettevõtted ja eraisikud on laiemalt reguleeritud sektori rahapesuvastases võitluses esirinnas. Sageli on finantstehingute kaudu võimalik tuvastada varjatud kuritegelikke rahavooge, mis võimaldavad õiguskaitseorganitel avastada varjatud rahalisi vahendeid, vara ja kriminaalset omandit.

Kriminaalse vara identifitseerimine ja asukoht võivad samuti aidata tuvastada kuritegelikus tegevuses või kuritegelikus ühenduses osalevaid isikuid. Tõepoolest, „raha jälgimine” on järele proovitud ja testitud meetod, mida õiguskaitseorganid kasutavad laiemas kuritegevuse avastamiseks ning edasise kuritegeliku vara leidmiseks. (What are the... 2019, 1)

1.2. Peamiste riskitegurite ülevaade

Eesti rahapesu seadusandlusega on krediidasutuste riskijuhtimisele seatud minimaalsed kohustuslikud nõudmised. Krediidasutused peavad koostama riskihinnangu, et tuvastada, hinnata ja analüüsida rahapesu ning terrorismi rahastamisega seotud riske. Nende riskidega seotud tegurid on koondatud järgmistesse riskikategooriatesse (RahaPTS §13):

- kliendiga seonduv risk ehk kliendirisk;
- riikide või geograafiliste piirkondade või jurisdiktsioonidega seonduv risk ehk geograafiline risk;
- toodete, teenuste või tehingutega seonduv risk ehk teenuste risk;
- toodete ja teenuste edastamiskanalitega seonduv risk.

1.2.1. Kliendirisk

Igasugune kliendisuhe on rahapesu või terrorismi rahastamise suhtes potentsiaalselt haavatav. Äritegevuse, kutseala või eeldatava tehingutegevuse tõttu tekitavad teatud kliendid ja üksused konkreetseid riske. Riskihindamise protsessis on oluline, et pangad teeks otsuseid ja ei määraks ega käsitleks kõiki konkreetse kliendikategooria liikmeid samaväärse riskitasemega. (Bank Secrecy Act...)

Kliendi ja tegeliku kasusaaja riski tuvastamisel peavad pangad arvestama riskidega, mis on seotud (Final Guidelines... 2017, 14):

- a) kliendi ja kliendi tegeliku kasusaaja äri- või kutsetegevusega;
- b) kliendi ja kliendi tegeliku kasusaaja mainega;
- c) kliendi ja kliendi tegeliku kasusaaja olemuse ja käitumisega.

Teatud juhtudel on rahapesu ja terrorismi finantseerimise risk potentsiaalselt suurem. See omakorda tähendab põhjalikumat kliendisuhete analüüsi ja kõrgendatud hooldusmeetmete rakendamist. Alljärgnevalt on toodud mõned näited, mis kliendiriski suurendavad (International... 2018, 62–63):

- a) kliendiga seotud riikliku taustaga isikud (PEPid), nende lähisugulased ja äripartnerid;
- b) korrespondentpangandus;
- c) mitteresidendist klient;
- d) raha või alternatiivse maksevahendi ülekandeteenused;
- e) uued tehnoloogiad;
- f) elektroonsed ülekanded;
- g) ebatavalise ärisuhte sõlmimine (näiteks pikk geograafiline vahemaa kliendi ja finantsasutuse vahel);
- h) kliendid, kellel on esitajaaktsiad (ingl k *bearer shares*) või aktsionäride esindajad (ingl k *nominee shareholders*);
- i) sularahamahukad äritegevused;
- j) varahaldusettevõtted;
- k) keerulise või ebatavalise omandistruktuuriga ettevõtted.

Autor peab eriti oluliseks riikliku taustaga isikute (ingl k *Politically Exposed Person*, PEP) olemasolu, kuna see tegur suurendab oluliselt kliendiriski läbi potentsiaalselt kõrgema korrupsiooniriski. Seotud isikuteks on valitud ettevõtete tegelikud kasusaajad, juhatuse ja nõukogu liikmed. Seda tegurit analüüsib eraldiseisev peatükk, milles kontrollitakse ja hinnatakse ettevõtetega seotud isikuid.

Kliendiriski analüüsimisel võtab autor arvesse nii sularahamahukaid ärisid kui ka varahaldusettevõtteid. Enamik börsiettevõtetest on noteeritud varahaldus- või nn *holding*-ettevõtetena, mis konsolideerivad varasid. Varade all mõeldakse kõikvõimalikke investeeringuid, sealhulgas ka investeeringuid tütar- ja sidusettevõtetesse, kus toimub reaalne äritegevus. Sularaharohked äriühingud on autori hinnangul seotud kõrgema rahapesuriskiga, kuna raha liikumine ei ole alati läbipaistev ja jälgitav. Seega, sellised äriühingud nagu jaekaubandus, tanklad, toitlustus ja paljud teised, kus on suur sularahatehingute osakaal, peaksid olema eritähelepanu all.

Kliendiga seotud riskitegurid, mis võivad potentsiaalselt vähendada rahapesu ja terrorismi rahastamise riski, hõlmavad järgmist (International... 2018, 63):

- a) riikliku järelevalve all olevad äriühingud (näiteks finantsasutused, kelle tegevust kontrollib finantsinspeksioon);
- b) börsil noteeritud ettevõtted, kelle suhtes kehtivad ranged avaldamisnõuded (näiteks aruannete avaldamise kohustus ja tegelike kasusaajate läbipaistvus);
- c) riigiettevõtted ja haldusasutused.

Autor on seisukohal, et vaatamata börsil noteeritud ettevõtete kõrgematele nõudmistele aruannete auditeerimisel ja omandistruktuuri avalikustamisel, võib suure tehingute mahu ja keerulise kontsernistruktuuri taga esineda potentsiaalseid riske. Samal ajal ei nõustu autor väitega, et riigiettevõtted on seotud madalama riskiga, kuna nende nõukogu ja juhatuse liikmed kvalifitseeruvad PEPideks, mis omakorda tähendab kõrgemat korrupsiooniriski.

Hüpoteesi sõnastamisel tugineb autor teoreetilistele allikatele, mis viitavad sellele, et börsiettevõtted on potentsiaalselt seotud madalama rahapesuriskiga. Seega on nullhüpotees, mida autor üritab kontrollida, ja sisukas hüpotees järgmised:

H0: Börsiettevõtete rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud risk on madalam või võrdne, võrreldes teiste börsil noteerimata ettevõtetega.

H1: Börsiettevõtete rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud risk on kõrgem, võrreldes teiste börsil noteerimata ettevõtetega.

1.2.2. Geograafiline risk

Kliendi geograafiline asukoht võib kujutada suuremat AML-riski. Selle tuvastamine on ülitähtis komponent finantsasutuste tõhusa rahapesu ja terrorismi rahastamise vastases võitluses. Pangad peavad mõistma ja hindama konkreetseid riske, mis on seotud teatud geograafiliste piirkondadega, sh kliendi äritegevuse koht ning päritoluriik ärisuhte loomisel ja arvelduskonto avamisel ning piirkonnad, mis on seotud konkreetse pangatehinguga. Ainuüksi geograafiline risk ei mõjuta kliendi või tehingu riskiastet. (Bank Secrecy Act...) Kõrgema riskiga geograafilised asukohad hõlmavad tavaliselt järgmist (Bank Secrecy Act...; International... 2018, 63–64):

- a) riigid, kes ei rakenda piisavaid rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmeid (näiteks Baseli AML-indeks);

- b) sanktsioneeritud riigid (näiteks riigid, kelle suhtes kehtivad Euroopa Liidu, ÜRO, USA vms piirangud, embargod või sarnased meetmed);
- c) kõrgema korrupsiooni ja muu kuritegevuse tasemega riigid;
- d) riigid, kes rahastavad terroristide tegevust või kelle territooriumil tegutsevad terroristlikud ühendused;
- e) *Offshore* või maksuvaba ja madala maksumääraga territooriumid (OFC).

Riigid, kes rakendavad tõhusaid rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamismeetmeid ning kellel on madal korrupsiooni- või muu kuritegevuse tase, vähendavad omakorda geograafilist riski (International... 2018, 65).

Töö empiirilises osas on riikide riski hindamisel võetud aluseks Baseli AML-indeks 2018. Samuti on arvestatud riigi suhtes kehtivate Euroopa Liidu, ÜRO ja OFACi sanktsioonidega. Lisaks on arvestatud põhimõttega, et kui tegemist on sanktsioneeritud riigiga, siis on tema risk alati kõrge. Tuginedes autori kogemusele geograafilise riski hindamisel, on arvestatud järgmiste faktoritega:

- a) riigid ja regioonid, kelle osakaal ettevõtte müügitulus moodustab rohkem kui 18–20%;
- b) riigid ja regioonid, kus asub üle 50% ettevõtte tütarettevõtetest, filiaalidest või esindustest;
- c) kui kõrge riskiga riigi tütarettevõtte või filiaali müügitulu moodustab alla 5% konsolideeritud müügitulust, siis pole selle riigi riskitaset arvestatud.

1.2.3. Teenuste ja nende edastamiskanalitega seotud risk

Sõltuvalt sisust on teatud pangatooted ja teenused seotud kõrgema rahapesu või terrorismi rahastamise riskiga. See väljendub kõrgemas anonüümsuses või on seotud suurte valuutasummade käsitlemisega.

Mõned näited kõrgema riskiga toodetest (Bank Secrecy Act...):

- a) ettemakstud pangakaardid;
- b) usaldus- ja varahaldusteenused (näiteks esindajakonto);
- c) välismaised korrespondentkontod;
- d) kaubandusfinantseerimise tooted (näiteks faktooring, akreditiiv, inkasso, pangagarantiid jne);
- e) valuutavahetus;
- f) eriotstarbelised kontod (näiteks *escrow*-konto);
- g) laenud, mis on tagatud raha ja väärtpaberitega.

Ettevõtete pangatooteid analüüsiti ettevõtte majandusaasta või vahearuande põhjal. Valuutavahetustehingute olemasolu näitab vastavatest tehingutest tulenevat kasumit või kahjumit. Lisaks on arvestuspõhimõtetes sageli kirjeldatud põhiarveldusvaluutadega seotud riske.

Kliendile vajalike toodete või teenuste hankimisega seotud riski tuvastamisel ja hindamisel peavad finantsasutused arvestama ka seda, mis ulatuses ärisuhe kaugsuhtluse teel toimib ning kas klient kasutab finantsasutusega suhtlemisel tutvustajate või vahendajate teenuseid (Final Guidelines... 2017, 20).

Suurema riskiga turustuskanalid on näiteks privaatpangandus, anonüümsed tehingud (sularaha), kaugsuhtlusel põhinevad ärisuhted või tehingud, teadmata või mitte seotud kolmandatelt isikutelt saadud maksed (International... 2018, 63).

1.3. Klienditundmise põhimõtte taust ja rakendamine

Klienditundmise (KYC – ingl k *Know Your Customer*) põhimõtted sõnastati 2001. aasta oktoobris, mil ilmus Baseli Pangajärelevalve Komitee dokument nimega „Customer due diligence for banks“. Dokument sätestas muuhulgas KYC-põhimõtteid, mille järgimist peetakse finantsvaldkonnas heaks tavaks. (Täiendavad Meetmed..., 2)

Baseli järgi peavad kõik pangad kehtestama ja omama asjakohast poliitikat, tavasid ning protseduure, mis edendavad kõrgeid eetilisi ja professionaalseid standardeid ning takistavad kurjategijatel pangateenuste ja infrastruktuuri kasutamist. (Customer due..., 5)

Üldnimetatud dokument sätestab, et finantsasutuste KYC-poliitika, riskijuhtimine ja -kontroll peavad sisaldama järgmisi komponente (*Ibid.*):

- kliendipoliitika;
- kliendi identifitseerimine;
- kõrgema riskiga kontode jätkuv jälgimine ehk monitoorimine;
- riskijuhtimine.

Lisaks kliendi tuvastamisele peavad pangad jälgima ka kontodel toimuvat, et määrata kindlaks tehingud, mis ei ole kooskõlas kliendi tavapärase või eeldatava majandustegevusega. Panga

riskijuhtimise ja -kontrolli protseduurid peavad lähtuma eelkõige KYC-põhimõtetest. Regulaarsete vastavuskontrollide ja siseauditiga tagatakse protseduuride täitmine ning täiendamine. (*Ibid.*)

Kõik rahvusvahelised eeskirjad, mis puudutavad AMLi, pööravad suurt tähelepanu kliendi aktsepteerimisele ja identifitseerimisele. Kliendi aktsepteerimise hetk on finantsasutuse ja kliendi vahelistes suhetes väga oluline. Aktsepteerimise etapil saadud informatsiooni kasutatakse kogu kliendisuhete kestel. Finantsasutusel ei tohiks olla mingit kahtlust kliendi, tema esindaja ja tegeliku kasusaaja isikusamasuse suhtes. Lisaks sellele on väga oluline mõista kliendi äritegevust, rikkuse ja kontrol olevate vahendite allikat. Ei ole oluline, millist riskipõhist lähenemist kasutab üks või teine finantsasutus, tähtis on omada rangeid kliendi aktsepteerimis- ja kontrollireegleid. (de Wit 2007, 159–160)

Praktikas paluvad finantsasutused kontrol olevate vahendite allikate väljaselgitamiseks esitada tehingutega seotud dokumentatsiooni, näiteks arvet, lepingut, transpordidokumente või kauba spetsifikatsiooni. Seejärel tutvutakse dokumentidega ja hinnatakse neid. Hindamisel võrreldakse tehingu majanduslikku sisu ka kliendi äritegevusega. Selline lähenemisviis aitab tuvastada ebaharilikke käitumismustreid ning ennetada potentsiaalset kuritegu.

Kliendi identifitseerimine või tuvastamine on ülioluline KYC-osa. Kliendina tuleb käsitleda järgmisi isikuid (Customer due..., 6):

- isik, kes kasutab pangakontot või kelle nimel kontot hoitakse (tegelik kasusaaja);
- kutseliste vahendajate tehingutest kasusaajad;
- finantstehinguga seotud isik, kes võib tekitada olulist maine- või muud riski.

Pangad peavad uute klientide tuvastamiseks süstemaatilisi protseduure kehtestama ja nad ei tohi pangandussuhteid enne luua, kui uue kliendi identiteet on põhjalikult tõendatud (*Ibid.*).

Jätkuv kliendi kontode monitoorimine on järgmine oluline KYC-aspekt. Rahapesu tuvastamiseks on vaja teada, kuidas seda ära tunda. Pankadel peab olema kehtestatud tõhus monitooringusüsteem. Erapangad vastutavad klientide kontodel toimuvate tehingute monitoorimise eest. Pank peab tundma olulisi tehinguid ja suurenenud aktiivsust kliendi kontodel ning olema eriti teadlik ebataavalistest ja kahtlastest tegevustest. Iga finantsasutus otsustab, millises ulatuses tuleb nende kohustuste täitmist toetada automatiseeritud süsteemide või muude vahendite abil. (Veyder 2003, 324–325)

Tuginedes autori kogemusele, sõltub tehingute monitoorimise viis kliendi riskiprofiilist, mis omakorda tähendab riskipõhist lähenemist. Madalama riskiga klientide puhul monitooritakse kontosid automaatselt (skriining). Kõrge riskikategooriaga klientide tehinguid kontrollitakse manuaalselt.

Tõhusad KYC-protseduurid hõlmavad korrektset juhtimisjärelvalvet, süsteeme ja kontrolli, ülesannete jaotust, koolitusi ning muud sellega seonduvat. Panga nõukogu peab olema täielikult KYC-programmile pühendunud, kehtestades asjakohaseid protseduure ja tagades nende tõhususe. Pank peab tagama, et poliitika ja protseduurid oleks kooskõlas kohaliku järelvalve tavaga. Kahtlastest tehingutest teatamise kanalid tuleb selgelt määratleda ja kõigile töötajatele edastada. (Customer due..., 14)

Eesti seadusandluse kohaselt on kõik riigis tegutsevad finantseerimisasutused kohustatud järgima klienditundmise põhimõtet mis tahes tehingutes, et korrektselt hinnata kliendi sooritatud tehingute vastavust tema maksetava ja põhitegevusega (Täiendavad Meetmed..., 7).

Finantseerimisasutused peavad tundma kliendi majandustegevust, et tuvastada kahtlaseid ja ebaharilikke tehinguid. Tähelepanu peab pöörama ka kliendi elu- ja asukohajärgsele kontorile. Pangad peavad hindama tehingute sisu ja eesmärki, selgitades võimalikku seost rahapesu või muu kuriteoga. (*Ibid.*)

Seadus lubab krediidasutustel tehingu sooritamise keelduda, kui klient, kel pole selleks mõjuvat põhjust, ei esita tehinguga seonduvat dokumentatsiooni või ei anna selgitusi (RahaPTS §43).

Kokkuvõtteks on kliendi riskikategooria määramine võimatu tema äri tundmata. See tähendab pidevat kontode monitoorimist, kliendikohtumisi ja päringute esitamist kontodel toimuva kohta.

1.4. Riikliku taustaga isikud (PEPid)

Vastavalt Euroopa Liidu 4. rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise direktiivile on riikliku taustaga isik defineeritud kui füüsiline isik, kellele on antud või usaldatud oluline avalik funktsioon. Üldiselt on PEP kõrgema astmega riigiametnik; keskastme ja madalama astmega ametnikke PEPidena ei käsitleta. (EU directive 2015/849 art 3 p 9)

Eestis kehtiv rahapesu tõkestamise seadusandlus sätestab täpsema definitsiooni ning jagab PEPid kohalikeks ja välismaisteks. Kohalik PEP on füüsiline isik, kellele on praegu või hiljuti usaldatud olulised avalikud ülesanded Eestis, Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis või Euroopa Liidu institutsioonis. (RahaPTS §3) Finantstegevuse Töörühm (FATF) on rahvusvaheline valitsustevaheline organisatsioon, kelle andmetel on kohaliku ja välismaise PEPi vaheliseks ainsaks erinevuseks poliitilise võimu kindlustanud riik (usaldav riik) (Politically... 2013, 4-5).

Eesti Pangaliit kinnitab, et PEPi oluline avalik funktsioon ja staatus on seotud suurema korrupsiooniriskiga (Combating of money...). Samal ajal peab FATF, kes töötab välja AML-poliitikaid ja soovitusi, PEPide rolli ja võimu potentsiaalseks võimaluseks, et tegeleda rahapesu, korrupsiooni, altkäemaksu ja terrorismi rahastamisega (Politically... 2013, 3). Vaatamata asjaolule, et PEPide positsioone võib eespool nimetatud õigusrikkumiste toimepanemise eesmärgil potentsiaalselt kuritarvitada, sätestatakse kõige uuemas Euroopa Liidu rahapesu tõkestamise direktiivis, et PEPidega seotud nõuded on ennetavad ja mitte kriminaalse iseloomuga. PEPidega seotud nõudeid ei tohiks tõlgendada nii, et riikliku taustaga isikud on vaikimisi kuritegevusega seotud. (EU directive 2015/849 p 33)

Ettevõttega seotud isiku PEP-staatuse kehtivuse kindlaksmääramisel on arvestatud Eesti Finantsinspektsiooni (edaspidi FI) soovitusiga, et isikuga seotud riske tuleb arvesse võtta vähemalt 12 kuud pärast seda, kui ta enam ei täida talle antud olulisi avalikke ülesandeid (Krediidi- ja... 2018, 41).

1.4.1. Riikliku taustaga isikute (PEPide) ametikohad

Vastavalt Euroopa Liidu ja Eesti seadusandlusele annavad kindlad ametikohad füüsilisele isikule vaikimisi PEP-staatuse. Allolev Tabel 1 sisaldab ametikohti, mis annavad PEP-staatuse Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse alusel ning näiteid nendest ametikohtadest.

Tabel 1. PEP-ametikohad koos näidetega

Ametikohad	Näited
Riigipea, valitsusjuht, minister ning ase- või abiminister.	President, peaminister Euroopa Liidu institutsioonide juhid (näiteks Euroopa Komisjoni volinikud, Euroopa Keskpanga president või muu juhatuse liige).
Parlamendiliige või parlamendiga sarnase seadusandliku organi liige.	Riigikogu liikme, Euroopa Parlamendi liikmed.
Erakonna juhtorgani liige.	Erakonna juhatus/eestseisus.
Ülemkohtu ja riigikohtu liige.	Riigikohtu kohtunik, Euroopa Liidu kohtunik.
Riigikontrolli ja keskpanga nõukogu liige.	Riigikontrolör, Eesti Panga nõukogu liikmed, Euroopa Kontrollikoja liige.
Suursaadik, asjur.	–
Kaitsejõudude kõrgem ohvitser.	Kaitseväge juhataja, maavägede juhataja (kaitseväge juhataja asetäitja), mereväe juhataja, õhuväe juhataja, Kaitsealiidu ülem.
Riigiäriühingu juhatuse ja haldus- või järelevalveorgani liige	Riigi osalusega äriühingu: <ul style="list-style-type: none"> • juhatuse liige; • nõukogu liige.
Rahvusvahelise organisatsiooni juht, juhi asetäitja ja juhtorgani liige.	ÜRO, NATO.

Allikas: PEP ametikohad...; RahaPTS §3

FI järgi on riigiettevõttena käsitletud äriühingut, kus riik omab vähemalt 50% osalust (Krediidi- ja... 2018, 42).

1.4.2. PEPidega seotud pereliikmed ja lähedased kaaslased (RCAd)

FATF sõnastas esimesed kohustuslikud nõuded, mis hõlmavad PEPide pereliikmeid ja sugulasi ning lähedasi kaastöötajaid, 2003. aasta juunis. ÜRO korrupsioonivastase konventsiooni (UNCAC) artikli 52 kohaselt on PEPid määratletud kui füüsilised isikud, kellele on usaldatud olulised avalik-õiguslikud ülesanded, ning nende pereliikmed ja lähedased kaaslased. See artikkel hõlmab nii kohalikke kui ka välismaiseid PEPe. (United Nation... 2004, art 52)

FATF peab pereliikmeid isikuteks, kes on PEPidega seotud. See tähendab, et tegemist on veresuguluse, abielu või muu sarnase tsiviilpartnerluse vormiga. Lähedasteks kaaslasteks peetakse isikuid, kes on PEPidega kas sotsiaalselt või professionaalselt tihedalt seotud. (Politically... 2013, 5)

FATF ei määratle mõistet „pereliikmed ja lähedased kaaslased”, vaid sisaldab soovitusi nendega seotud riskide hindamiseks ja nõuet, et RCAsid tuleb PEPidega samaväärselt käsitleda (Politically... 2013, 12-13).

Näiteid lähedastest kaaslastest (*Ibid.*, 12):

- a) teadaolevad seksuaalpartnerid väljaspool perekonda: tüdruksõber, poiss-sõber, armuke;
- b) sama erakonna, tsiviilorganisatsiooni, ametiühingu silmapaistavad liikmed;
- c) äripartnerid (näiteks sama juriidilise isiku tegelikud kasusaajad, ühine liikmelisus ettevõtte juhatuses).

Euroopa Liidu seadusandluse kohaselt peetakse PEPidega seotud pereliikmeteks abikaasat või abikaasaga samaväärset isikut, lapsi ja nende abikaasasid ning vanemaid (EU directive 2015/849 art 3 p 10).

Euroopa Liidu 4. AML-direktiivi kohaselt hõlmab PEPi lähedase kaaslase mõiste ka neid füüsilisi isikuid, kes on juriidilise isiku ainuomanikud, või muid õiguslikke kokkuleppeid, mis on loodud PEPi kasuks (nominaalsed kasusaajad või aktsionärid) (*Ibid.*, art 3 p 11).

Eesti seadusandlus põhineb Euroopa Liidu AML-direktiivil ja ei sisalda rangemat ega laiemat RCA-määratlust. Seetõttu on RCAd loetelu ammendav ning ei sisalda teisi sugulasi ja lähedasi kaaslasi (näiteks nõod, tädid, onud ja vanavanemad või muud lähedased partnerid, kes ei ole ärisidemete kaudu seotud).

1.4.3. PEPidega seotud riskide hindamine

Finantsasutused peavad kindlaks tegema, kas nende klient (füüsiline isik) või juriidilisest isikust kliendiga seotud füüsiline isik on PEP ning mõistma ja hindama võimalikke riske, mis on PEPidega seotud. PEPid on potentsiaalselt seotud kõrgema korrupsiooni ja rahapesu riskiga. (Politically... 2013, 14)

Välismaised PEPid on alati kõrgema riskiga seotud ning see eeldab tugevdatud hooldusmeetmete rakendamist (*Ibid.*, 19).

Pangad ja teised reguleeritud asutused peavad olema tähelepanelikud avaliku teabe suhtes (avalikud andmebaasid, sotsiaalmeedia), mis on seotud klientide poliitilise riskipositsiooni võimalike muudatustega, näiteks (Choo 2008, 376):

- a) hiljuti nimetatud ametisse, mis annab PEP-staatuse;
- b) seotud hiljutiste kriminaal- või korrupsioonijuhtumitega;
- c) hiljuti väljaantud jälgimisnimekirjades või sanktsioonides (näiteks OFACi sanktsioonide nimekiri).

Kõrgema riskiga on seotud ka need kohalikud ja välismaised PEPid, kes on pärit usaldusväärse allikaga kinnitatud kõrgema riskiga riikidest (näiteks kriminaal- ja korrupsioonitase) (Politically... 2013, 31-32).

Kui riskianalüüs näitab, et ärisuhted kohaliku PEPiga ei kujuta endast kõrgemat riski, võib kõnealust PEPi kohelda nagu iga teist tavalist klienti, st finantsasutus peaks rakendama tavalise kliendi hoolsusmeetmeid (*Ibid.*, 23).

Antud töös on PEPide ja RCAd riskihindamisel arvestatud, et nad on üldjuhul seotud keskmise riskiga, kuna PEPide risk on võrreldes tavaliste isikutega kõrgem. Keskmise riskikategooria määramise eelduseks on kõrgemale riskikategooriale viitavate tunnuste puudumine, näiteks sanktsioonid ja negatiivne meediakajastus.

Ettevõttega seotud isikute riskihindamise esimene etapp on isiku PEP-staatuse kontroll, mille aluseks on rahvusvaheliselt tunnustatud Dow Jones'i andmebaas (esmane kontroll) ning Eesti seadusandlus (lõplik järeldus). Teine etapp on seotud PEPi riskihindamisega, kus vaadatakse temaga seotud geograafilist riski ja muid riskitegureid. Geograafilise riski hindamisel on arvestatud PEPi kodakondsust, residentsust ja PEP-staatust kindlustava riigi riskiga Baseli riskiindeksi alusel. Lisaks kontrollitakse sanktsioonide nimekirjadesse kuuluvust ja negatiivset meediakajastust Dow Jones'i info põhjal (viimase puhul on arvestatud üksnes finantskuritegudega).

2. UURIMISPROBLEEM JA UURIMISMEETODID

2.1. Uurimisprobleemi püstitamine

Tulenevalt Eesti seadusandlusest peavad kohustatud isikud, sealhulgas pangad ja muud finantsasutused, koostama riskihinnangu oma tegevusega kaasnevate rahapesu ning terrorismi rahastamisega seotud riskide tuvastamiseks ja hindamiseks. Riskihinnang peab lähtuma iga kohustatud isiku tegutsemisvaldkonnast ning tegevuse eripärast. RahaPTS sätestab miinimumnõuded, millega tuleb riskihinnangu koostamisel arvestada. (Rahapesu andmebüroo... 2018, 1)

Riskihinnangu elementide kirjeldus ja riski suurust iseloomustavate asjaolude loetelu, mis tuleneb RahaPTSist, ei ole ammendav ning iga kohustatud isik peab selle kujundama vastavalt oma äriplaanile ja majandustegevusele. Kõik riskihinnangu komponendid peavad ühtse terviku moodustama. (*Ibid.*, 2).

Riskijuhtimise mudel, mille alusel antakse riskihinnang, on tehniline või muud moodi koostatud lahendus, mis hõlmab järgmist (*Ibid.*, 3):

- a) riskide määratlemine;
- b) kvalitatiivne riskianalüüs;
- c) kvantitatiivne riskihinnang;
- d) riskide tuvastamisele järgnev reageering;
- e) riskide jälgimine ja kontroll.

Mudel peab näitama, kuidas riske tuvastada, millisele skaalale neid paigutada, kuidas nendele reageerida ning kuidas neid hajutada ja monitoorida. Riskijuhtimise mudel peab olema suuteline kõrgemat riski tuvastama ja andma suuniseid, kuidas antud olukorras käituda. (*Ibid.*)

Eesti FI on koostanud näidismudeli, mis arvestab seaduses loetletud riskihinnangu elementidega ehk miinimumnõuetega. Antud näidismudelit on järgmises alapeatükis detailsemalt kirjeldatud.

Probleem seisneb selles, et peale FI näidismudeli ei ole regulaator pakkunud teisi variante ning mudeleid vastaspoole rahapesu ja terrorismi rahastamise riski hindamiseks. FI mudel on poolik ja eeldab hinnangute andmist kolme palli skaalal. Teisisõnu, mudeli teatud meetodikat tuleks edasi arendada. Mudel on ühtlasi ka lihtsustatud näide (vaid neli peamist riskikategooriat) seadusest tuleneva kohustuse rakendamisest ja ei võta arvesse kohustatud isiku ärispetsiifikast tulenevaid riske. Finantsasutuste ja muude kohustatud isikutega erasektoris kasutatavad mudelid on komplekssemad, näiteks suure rahvusvahelise audiitorbüroo Deloitte pakutavas mudelis on kaheksa peamist riskikategooriat, mis omakorda jagunevad 34 alamkategooriaks, kus iga komponent omab erinevat kaalu (Somers, Geyskens-Borgions 2017, 19).

Iga kohustatud isik koostab riskihindamise mudeleid iseseisvalt ja oma ärivaldkonna eripärast lähtudes. Need mudelid on ettevõttesisesed ja ei ole avalikult kättesaadavad. Seega puudub hetkel ka laiem teadmine, kuidas toimub seadusest tuleneva kohustuse täitmine ja vastaspoole riski hindamine praktikas. Töö autor üritab sellele uurimisküsimusele vastata, kasutades kehtivad normatiivseid akte, olemasolevat avatud näidismudelit ja muid teoreetilisi allikaid.

2.2. Uurimismeetodite kirjeldus

Kliendi riskiastme hindamise kohustus tuleneb seadusandlusest. Eesti Finantsinspektsiooni (FI) välja antud juhendi kohaselt peavad finantsasutused määrama vastaspoole ehk kliendi riskiastme, võttes arvesse eelnevas peatükis kirjeldatud riskikategooriaid. Kliendi rahapesu ja terrorismi rahastamise riskiaste võib olla madal, tavaline ehk keskmine või kõrge. (Rahapesu ja terrorismi... 2013, 12)

Järgmistes alapeatükkides on kirjeldatud riskikategooriate hindamise ja kliendi riskiastme määramise meetodeid, mille on koostanud kas järelevalveasutused või uurijad ja mis on empiirilise uurimuse aluseks.

Töö empiiriline osa põhineb otsustuspuu meetodil ja koosneb järgmistest sammudest:

- 1) Otsustuspuu üksikkomponentide riski hindamine:
 - a) tegevusala riski hindamine põhitegevusala järgi (EMTAK);
 - b) asukoha ehk geograafilise riski hindamine (ettevõtte tütarettevõtete, filiaalide ja esinduste asukohariigid, suurema müügiosaaluga riigid);

- c) kasutatavate toodete riskide hindamine;
 - d) ettevõtte suurus ja sellest tuleneva riskitaseme määramine.
- 2) Ettevõtte koondriski taseme hindamine etteantud otsustuspuu järgi, kasutades eelnevates punktides saadud tulemusi (üksikkomponendid).

2.2.1. Mudel kliendi riskikategooria hindamiseks

FI on näidisenä välja pakkunud kliendi riskiaseme määratlemise mudeli, mis võtab arvesse tehingus osaleva isikuga seotud nelja kategooriat (*Ibid.*, 29-30):

- a) kliendi elu- või asukoht – geograafilise riski hindamine;
- b) klienti iseloomustavad parameetrid – kliendiriski hindamine;
- c) kliendi majandustegevus – toote- ja teenuseriski hindamine;
- d) kliendi partnerid ja nendega seotud riskid.

Klienti iseloomustavateks parameetriteks on PEPide olemasolu, ettevõtte juriidiline vorm, tegevusvaldkond, sanktsioonid ja negatiivne meediakajastus.

Eelnimetatud riskide hindamisel tuleb iga riskikategooriat kolme palli skaalal hinnata. Saadud punktid tuleb kokku liita, arvestades, et kliendi partnerite ja nendega seotud riskide kategooria tuleb korrutada koefitsiendiga „2“. Ülejäänud kategooriate koefitsient on „1“. Seejärel tuleb summa neljaga jagada. Saadud keskmine näitab, kas kliendi riskitaseme on kõrge, keskmine või madal. (*Ibid.*)

Kliendi riskiaseme määramise parameetrid (*Ibid.*):

- madal – $x < 2$;
- keskmine – $2 \leq x \leq 2,75$;
- kõrge – $x > 2,75$.

Kliendi riskiaseme hindamisel on oluline märkida, et kui vähemalt üks kategooriatest on kõrge riskiga, siis kliendi riskiaseme ei saa olla madal, isegi kui kategooriate keskmine on alla kahe palli (*Ibid.*).

2.2.2. Otsustuspuu kliendi riskitaseme hindamiseks

Alljärgnevalt kirjeldatud meetod on välja töötatud panga klientide rahapesuga seotud riskide hindamiseks. Antud meetod võtab arvesse nelja rahapesu riskikategooriat (Wang, Yang 2007, 285):

- 1) kliendirisk ehk kliendi tegevusala;
- 2) geograafiline risk ehk kliendi asukoht;
- 3) ettevõtte suurus;
- 4) toodete ja teenuste risk ehk kliendile pakutavad pangatooted.

Töö empiirilises osas on geograafilise riski hindamisel kasutatud rahvusvaheliselt tuntud Baseli AML-indeksit, mis hindab rahapesu ja terrorismi rahastamise riski kogu maailmas. Baseli indeksi interpreteerimisel kasutati Baseli enda meetodit, kus reitinguskaala nullist (madalaim riskitase) kümneni (kõrgeim riskitase) jaguneb madalaks (0–3,3 punkti), keskmiseks (3,3–6,6 punkti) ja kõrgeks (6,6–10 punkti) riskitasemeks. (Basel AML... 2017, 17)

Esimese meetodiga võrreldes on ka ettevõtte suurust arvesse võetud, kuna börsi- ja suurettevõtted on rohkem rahapesu riskidele avatud, samas kui mõned väikeettevõtted on sageli tundmatud ja kahtlased (Wang, Yang 2007, 285).

Riskikategooriatele omistatud riskiastmed on ära toodud Tabelites 2–4. Neljas riskikategooria (kliendi asukoht) on seotud konkreetse riigi või regiooni rahapesuriskiga.

Tabel 2. Tegevusala ja rahapesurisk

Tegevusala	Riskitase
Tootmine	madal
Keemia	madal
Kodumaine kaubandus	keskmine
Meditiin	keskmine
IT	keskmine
Väliskaubandus	kõrge
Jaemüük	kõrge
Reklaam	kõrge
Sõidukite müük	kõrge

Allikas: *Ibid.*

Tabelis 2 esitatud andmeid on töö empiirilises osas vaid osaliselt kasutatud, kuna selles puuduvad teised olulised põhitegevusala kategooriad, näiteks finants, ehitus ja kinnisvara. Seetõttu on tegevusala riski hindamisel täiendavalt arvesse võetud Lisas 1 esitatud tegevusalasid, mis on kõrgema riskiga seotud, ning autori praktilisi teadmisi. Ettevõtte tegevusala määramisel on arvestatud konkreetse äriühingu põhitegevusalaga EMTAKi koodi järgi (tuginedes Eesti äriregistri andmetele).

Tabel 3. Ettevõtte suurus ja rahapesurisk

Ettevõtte suurus	Riskitase
Börsiettevõtte	madal
Suurettevõtte	madal
Keskmise suurusega ettevõtte	keskmise
Väikeettevõtte	kõrge

Allikas: *Ibid.*

Ettevõtte suuruse kindlaksmääramisel lähtus autor majandusaasta käibe suurusest (Kuidas määrata...):

- suurettevõtte, käive > 50 mln eurot;
- keskmise suurusega ettevõtte, käive ≤ 50 mln eurot;
- väikeettevõtte, käive ≤ 10 mln eurot;
- mikroettevõtte, käive ≤ 2 mln eurot.

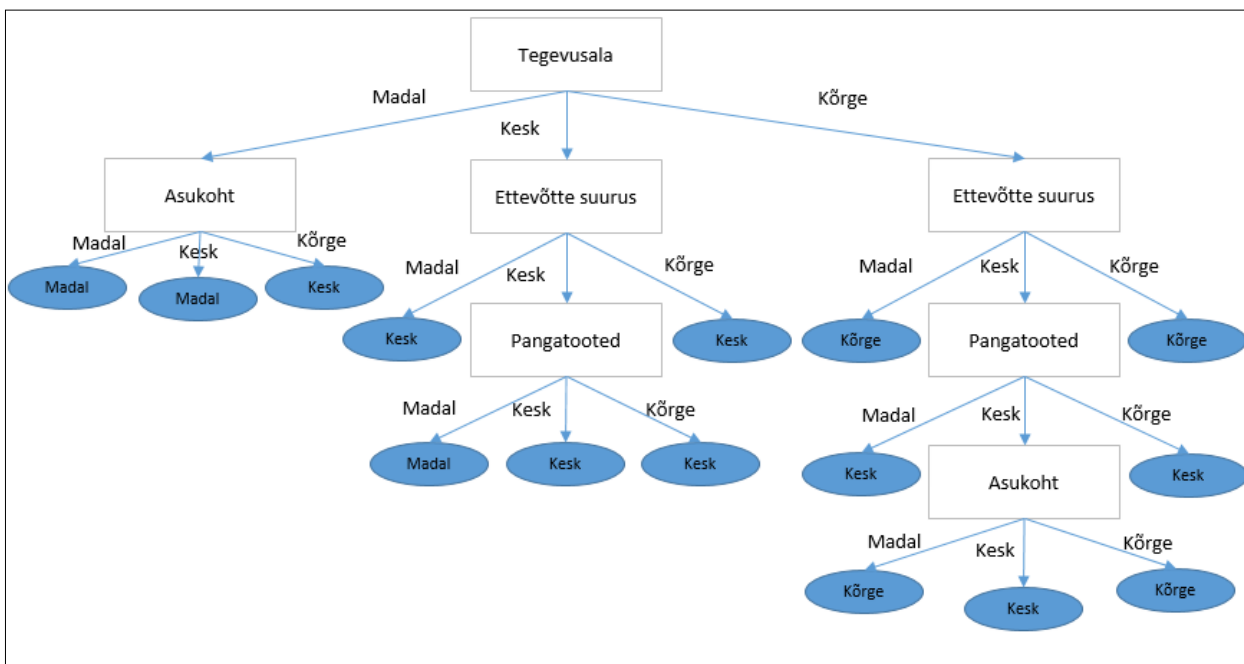
Tabel 4. Pangatooted ja rahapesurisk

Pangatoode	Riskitase
Hoius	madal
Hoius ja investeringud	keskmise
E-pank	kõrge
Sularahateenused	kõrge
Laenutooted	kõrge
Välisinvesteeringute teenused	kõrge
Kõik teenused	kõrge

Allikas: Wang, Yang (2007, 285)

Autori arvamusele ei ole pangalaenu (arvelduslaenu, investeerimislaenu, jne) ja -liisingud (kapitali- ja kasutusrendilepingud) ning internetipanga olemasolu Eestis kontekstis kõrge riskiga seotud. Uurimisobjektiks on Eestis tegutsevad ettevõtted, kus igapäevane suhtlus pangaga (maksete tegemine, pangaväljavõtete eksport jne) toimub e-kanalite kaudu. Finantseerimine on samuti tavaline turupraktika.

Joonisel 1 on otsustuspuu, mille alusel hinnatakse kliendi rahapesuriski. Otsustuspüü on 15 erinevat stsenaariumit ja kolm väljundit kliendi riskiastme hindamiseks (madal, keskmine ja kõrge).

Joonis 1. Otsustuspüü kliendi rahapesuriski hindamiseks
Allikas: *Ibid.*, 286

Otsustuspüü on hea illustreeriv meetod ettevõtte riski hindamiseks. Selle meetodi nurgakiviks on ettevõtte tegevusala, mida peetakse esimeseks ja olulisemaks etapiks riski hindamisel. Seejärel tulevad mängu ettevõtte asukohta, suuruse ja kasutatavate pangatoodetega seotud riskid.

3. EESTI BÖRSIETTEVÕTETE RISKI HINDAMINE

3.1. Uurimisobjekti ja kontrollgrupi kirjeldus

Käesoleva töö analüüsivalimis on kõik Nasdaq Tallinna börsi põhi- ja ka lisanimekirjas olevad ettevõtted. Lisaks hõlmab analüüs Olympic Entertainment Group ASi aktsiat, millega kauplemine lõpetati Tallinna börsil 2018. aasta lõpus (Nasdaq). Konkreetsete ettevõtete üldandmed on toodud Tabelis 5 ning detailne kirjeldus Lisas 2.

Tabel 5. Eesti börsiettevõtete nimekiri

Ettevõtte nimi	Ettevõtte nimi
Arco Vara AS	AS Silvano Fashion Group
AS Baltika	AS Skano Group
AS Ekspress Grupp	AS Tallink Grupp
AS Harju Elekter	Tallinna Kaubamaja Grupp AS
AS LHV Group	AS Tallinna Vesi
AS Merko Ehitus	EFTEN Real Estate Fund III AS
Nordecon AS	AS Tallinna Sadam
Olympic Entertainment Group AS	AS Pro Kapital Grupp
AS PRFoods	AS Trigon Property Development

Allikas: *Ibid.*

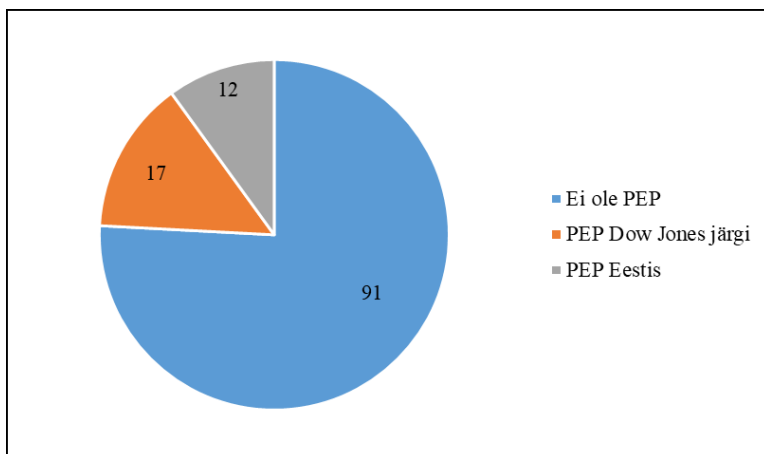
Hetkel on põhinimekirjas noteeritud 15 ja lisanimekirjas kaks ettevõtet. Üks viimaseid börsiletulijaid on näiteks AS Tallinna Sadam, kes tuli börsile 2018. aasta juunis ja kelle *free-float* moodustab ca 33%, ülejäänud 67% kuulub Eesti Vabariigi Valitsusele. Sisuliselt on tegemist börsil noteeritud riigiettevõttega. Erinevalt Tallinna Sadam ASist ei käsitleta ASi Tallinna Vesi riigifirmana. Börsi andmete kohaselt kuulus 19.04.2019 seisuga 34,7% ASi Tallinna Vesi aktsiatest Tallinna linnale.

(Ibid.) Vaatamata sellele ei käsitleta ASi Tallinna Vesi riigiettevõttena, kuna ettevõtte aktsionär ei ole riik ise. Lisaks ei ole antud ettevõtet riigi osalustega äriühingute nimekirjas (Riigi osalusega...).

Kontrollgrupi liikmed pärinevad 2018. aastal ajalehes Äripäev koostatud Eesti edukamate ettevõtete edetabelist (Nemvalts 2018). Sellest allikast on võetud 22 esimest ettevõtet, v.a Harju Elekter AS, kes on börsil noteeritud ettevõtte. Täpsemad andmed ettevõtete kohta on Lisas 3.

3.2. Seotud isikute riskianalüüs

Börsiettevõtetega oli 22.10.2018 seisuga seotud 120 füüsilist isikut (Nasdaq). Kolm inimest olid seotud kolme ja kuus isikut kahe erineva börsiettevõttega. Arvesse oli võetud juhatuse ja nõukogu liikmeid ning tegelikke kasusaajaid. Analüüsi esmane samm näitas, et 29 isikut on Dow Jones'i andmebaasi järgi käsitletud PEPi või RCAna (edaspidi PEPid). Järgmine samm seisnes isikute rollide ja muude asjaolude analüüsis, tuginedes Eesti seadusandlusele. Selle tulemusel oli ainult 12 isikul PEP-staatus. Analüüsi tulemused on näidatud Joonisel 2.

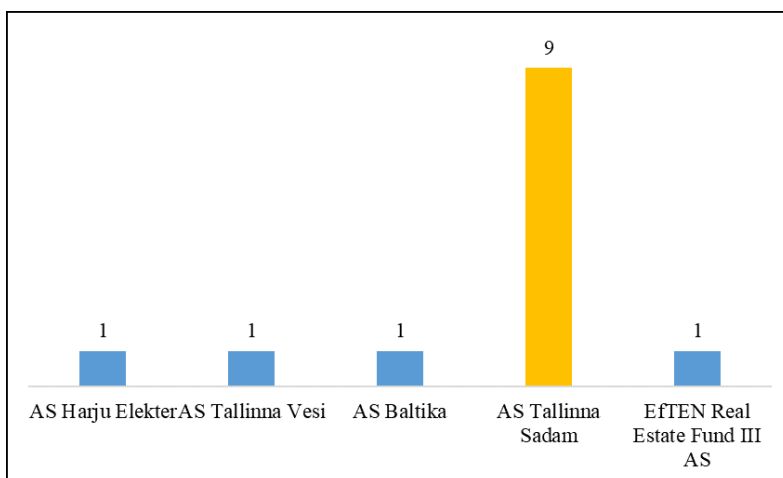

Joonis 2. Seotud isikute jaotus PEP-staatuse järgi
Allikas: Andmed, mille on autor koostanud Lisas 4

Analüüsi viimases osas hinnati PEPide riski ja määrati riskikategooria, kus arvestati isiku suhtes kehtivate sanktsioonide, negatiivse meediakajastuse ning geograafiliste riskifaktoritega. Kõik 12 isikut olid seotud ainult Eestiga. Ühegi isiku suhtes ei olnud kehtivaid sanktsioone ega muud mainet kahjustavat informatsiooni. Kuna autor ei leidnud ühtegi kõrgemale riskile viitavat faktorit, siis

omistati kõigile isikutele keskmine riskitase. Detailsemate analüüsitulemustega saab tutvuda Lisas 4 ja 5.

Tasub märkida, et 12 PEP-staatusega isikust käsitleti ainult ühte kui RCAd ja ta oli seotud Harju Elekter AS-ga. Suurima PEPide arvuga ettevõtte on AS Tallinna Sadam, kus autor tuvastas üheksa PEP-staatusega isikut. See on seotud asjaoluga, et Tallinna Sadam AS on riigiettevõtte ning kõiki temaga seotud nõukogu või juhatuse liikmeid käsitletakse PEPidena. PEPide jaotus ettevõtetes on toodud Joonisel 3.

Joonis 3. PEPide jaotus ettevõtetes
Allikas: Andmed, mille on autor koostanud Lisas 4

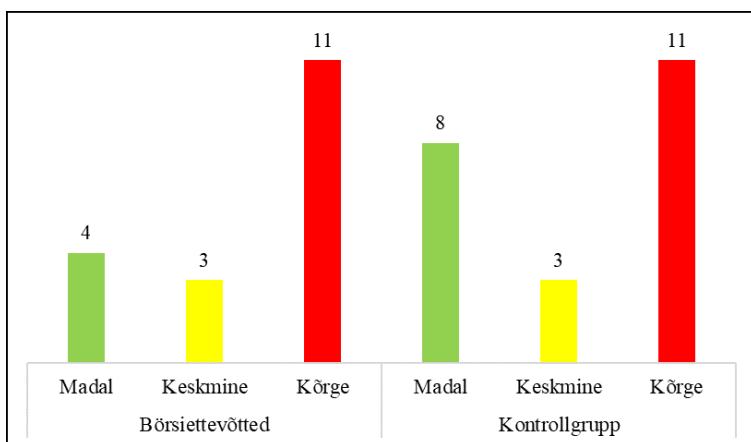
Joonisel kajastuvad ainult need börsiettevõtted, kellega on seotud vähemalt üks PEP-staatusega isik. Ettevõtetega seotud PEPide koguarv on 13, mida on üks rohkem kui seotud isikuid. Vahe tuleb sellest, et üks PEP-staatusega isik tegutseb korraga kahes erinevas ettevõttes.

3.3. Eesti börsiettevõtete riskianalüüs

Börsiettevõtete ja ka kontrollgrupi rahapesu ning terrorismi rahastamisega seotud riski hindamine toimus otsustuspuu meetodil, millele eelnes meetodi nelja üksiku teguri riski hindamine: äri või ettevõtte suurus, tegevusvaldkond, asukoht ning pangatooted.

Kõik börsiettevõtted on selle meetodi kohaselt seotud madala riskiga. Seega on äri suurusega seotud teguri riskikategooria iga ettevõtte puhul madal. Kontrollgrupi liikmete äri suurusega seotud riskikategooriad jagunesid laias laastus kaheks: kümme ettevõtet said keskmise ja 12 madala riskiastme kategooria.

Tegevusalaga on olukord aga teine. Kuue börsiettevõtte põhitegevusalaks on märgitud valdusfirmade tegevus, mis tähendab kõrget tegevusalaga seotud riski. Kokkuvõtteks, kõrge riskiga ettevõtete arv oli mõlemas grupis võrdne. Kahe grupi tegevusala riski võrdlus on esitatud Joonisel 4.

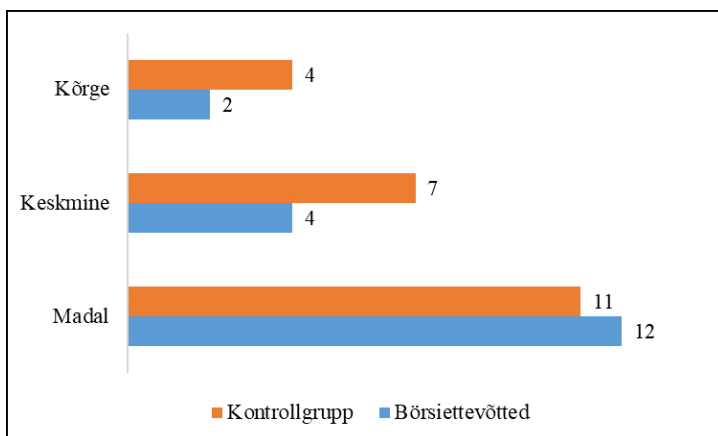

Joonis 4. Börsiettevõtete ja kontrollgrupi tegevusala riski võrdlus
Allikas: Andmed, mille on autor koostanud Lisas 6 ja 7

Tegevusala keskmise riskikategooriaga ettevõtete arv oli samuti võrdne ehk kolm igas grupis. Kontrollgrupi madala riskiga liikmete arv oli aga börsiettevõtetega võrreldes kaks korda suurem. Tegevusalaga seotud riskitase on otsustuspuu meetodi kohaselt kõige tähtsamal kohal, kuna edasine ettevõtte riski hindamine sõltub just sellest tegurist.

Asukoha või geograafilise riski hindamisel arvestati nii ettevõtete põhiturgudega, kus toimub toodete või teenuste müük, kui ka tütaretevõtete ja filiaalide asukohariikidega. Töös vaadeldud riikide riskide koondtabel on toodud Lisas 8. Siinjuures tasub mainida, et börsiettevõtted tegutsevad enamasti Eestis või teistes madala riskiga riikides (12 ettevõtet 18st).

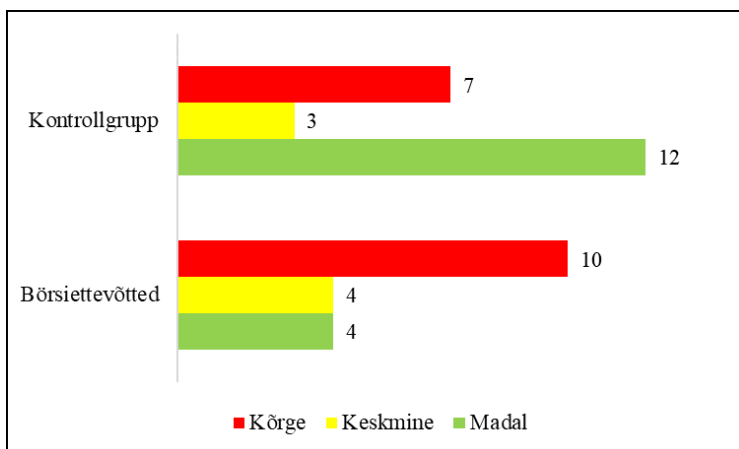
Kontrollgrupi asukoha riski jaotus ettevõtete vahel oli üldjoontes sarnane börsiettevõtetega. Mõlema grupi geograafilise riski võrdlus on näidatud Joonisel 5.

Joonis 5. Börsiettevõtete ja kontrollgrupi asukoha riski võrdlus
Allikas: Andmed, mille on autori koostanud Lisas 6 ja 7

Börsiettevõtetest on kõrge asukoha riskiga ainult AS Silvano Fashion Group ja AS Skano Group. Esimese puhul on oluline osa müügitulust seotud Valgevene ja Venemaaga, mis on kõrgema riski riigid. Lisaks on ASi Silvano Fashion Group tüdarettevõtete asukohariikideks muuhulgas Venemaa, Valgevene ja Ukraina. (AS Silvano ... 2018) ASi Skano Group Venemaa müügiosakaal oli 2018. aastal ca 19%. Lisaks müüdi Aiasse, Aafrikasse ja Lähis-Itta. (AS Skano ... 2018)

Viimase riskiteguri hindamisel analüüsiti ettevõtete kasutatavaid pangatooteid. Analüüsi tulemused on esitatud Joonisel 6.

Joonis 6. Börsiettevõtete ja kontrollgrupi pangatoodete riski võrdlus

Allikas: Andmed, mille on autor koostanud Lisas 6 ja 7

Joonise 6 puhul paistab silma märkimisväärne erinevus pangatoodete riski jagunemisel kahe grupi vahel. Enamikul kontrollgrupi liikmetest on madal pangatoodete risk (12 ettevõtet 22st). Neile järgnevad kõrge pangatoodete riskiga ettevõtted (7). Börsiettevõtetel on valdavalt kõrge pangatoodete risk (kümme ettevõtet 18st). Börsiettevõtete pangatoodete riski tõstsid sellised kõrgema riskiga tooted nagu valuuta konverteerimisega seotud tehingud (näiteks FX-tehingud, välismaksed valuutas, jne), erinevad tuletisinstrumendid (näiteks SWAPid, *forward*-id) ning kaubanduse finantseerimise tooted (näiteks pangagarantiid, faktooringlepingud, akreditiivid, jne).

Lisaks ülalkirjeldatud riskitegurite analüüsile näitas otsustuspuu Tabelis 6 esitatud tulemusi. Nimetatud tabelisse on koondatud ainult börsiettevõtete analüüsi tulemused, kontrollgrupi liikmete riskitasemed on esitatud Lisas 7.

Tabel 6. Börsiettevõtete riskitase otsustuspuu meetodil

Ettevõtte nimi	Riskitase otsustuspuu meetodil
AS Harju Elekter	madal
AS Tallinna Vesi	keskmise
Nordecon AS	kõrge
AS Baltika	kõrge
AS Tallink Grupp	madal
AS Tallinna Sadam	kõrge
AS LHV Group	kõrge
Olympic Entertainment Group AS	kõrge
AS PRFoods	kõrge
AS Silvano Fashion Group	kõrge
Tallinna Kaubamaja Grupp AS	kõrge
AS Pro Kapital Grupp	kõrge
EFTEN Real Estate Fund III AS	kõrge
AS Merko Ehitus	kõrge
AS Ekspress Grupp	keskmise
AS Trigon Property Development	madal
Arco Vara AS	madal
AS Skano Group	keskmise

Allikas: Andmed, mille on autor koostanud Lisas 6 ja 7

Otsustuspuu meetod määras kõrge riskitaseme üle 60% börsiettevõtetest (11 ettevõtet 18st). Keskmise ning madala riskitasemega ettevõtteid oli vastavalt kolm ja neli. Analüüs näitab selgelt, et börsiettevõtete keskmine riskitase kaldub kõrgema riski poole.

Autori tähelepanekud seoses otsustuspuu meetodi rakendamisega on järgmised:

- a) Juhul kui ettevõtte suuruse risk on madal (näiteks suur- ja börsiettevõtted), siis pangatooted lõpptulemust ei mõjuta.
- b) Börsiettevõtete puhul on lõpptulemus võrdne tegevusala riskiga, välja arvatud juhul, kui tegevusala on madala ja asukoht kõrge riskiga.
- c) Juhul kui ettevõtte tegevusala risk on keskmine, siis asukoht ei oma tähtsust ega mõjuta ka tulemust.
- d) Kõrge tegevusala riskiga börsiettevõtted on otsustuspuu järgi alati kõrge riskikategooriaga.

Autor peab otsustuspuu miinuseks, et see ei arvesta näiteks ettevõtte suhtes kehtivate sanktsioonide ja rahapesu või muu finantskuriteoga seotud negatiivse meediakajastusega. Kuigi ASi Tallinna Sadam lõplik riskitase oli kõrge, ei arvestanud otsustuspuu meetod asjaoluga, et ettevõtte on potentsiaalselt seotud ulatusliku altkäemaksu skandaaliga (Managers of Port...).

Samuti ei arvesta meetod PEPide olemasoluga ja seeläbi potentsiaalse korrupsiooniriskiga. Eelnevalt tehtud eraldiseisev analüüs näitas, et ka börsiettevõtetega on seotud isikuid, kes omavad PEP-staatust ning võivad suurendada ettevõtte rahapesu riskitaset.

Otsustuspuu ei arvesta ka selliste riski maandamisfaktoritega nagu riiklik järelevalve (näiteks LHV Pank on Eesti Finantsinspektsiooni järelevalve all) ja riigiettevõtted (näiteks AS Tallinna Sadam, kelle enamusaktsionär Vabariigi Valitsuse kaudu on Eesti Vabariik). Sellest võib järeldada, et meetod sobib eelkõige erasektori ning börsil mittenoteeritud ettevõtete hindamiseks.

Autori arvates on otsustuspuu meetodi plussiks selle lihtsus. Ettevõtte riski hindamiseks tuleb koguda suhteliselt vähe andmeid ning üldjuhul piisab vaid põhjalikust majandusaasta aruandest. Otsustuspuu arvestab peamiste riskiteguritega, milleks on ettevõtte asukoht ehk geograafiline risk, tegevusala risk ning kasutatavate toodete ja teenuste risk.

Autor teeb ettepaneku täiustada otsustuspuud kliendiriski komponentidega (näiteks PEPid, sanktsioonid, negatiivne meediakajastus jne), mis võiksid olla kohustuslikud eeltingimused enne meetodi rakendamist.

3.4. Hüpoteesi kontroll

Töös püstitatud hüpoteesi kontrollimiseks valiti mitteparameetriline Mann-Whitney U-test, mis võrdleb valimite keskväärtusi. Seda võib kasutada, kui on täidetud järgmised eeldused (Iher 2015, 17):

- üldkogumid on sõltumatud;
- tunnused on vähemalt järjestustunnused;
- üldkogumid on pidevad või omavad palju erinevaid väärtusi.

Autori esitatud valimite puhul on kõik ülalnimetatud eeldused täidetud. Statistilise olulisuse nivooks võeti $\alpha = 0,05$. Testi tulemusena saadi $p = 0,043$, mis on α väärtusest madalam. Arvutuskäik on toodud Lisas 9. See tähendab, et nullhüpotees tuleb tagasi lükata ja võtta vastu sisukas hüpotees. Selle järgi on börsiettevõtete rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud risk kõrgem, võrreldes teiste börsil noteerimata ettevõtetega ehk käesoleva uuringu mõistes kontrollgrupiga.

Mann-Whitney U-testi tulemuste järgi on börsiettevõtete riskitasemele vastavate indeksite keskvaartused suuremad kui kontrollgrupi omad ning antud erinevus keskvaartuste vahel on statistiliselt oluline.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli Eesti börsiettevõtete rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riskide hindamine. Selle saavutamiseks lahendas autor töö alguses püstitatud ülesandeid. Tuginedes teaduslikele artiklitele ja institutsionaalsetele allikatele, selgitas autor välja, millised on peamised ettevõtte rahapesu riski mõjutavad riskitegurid. Lisaks uuris autor riskitegurite isikuid, komponente ja nende mõju. Peamised riskitegurid on kliendirisk, geograafiline risk ning toote ja selle edastamiskanali seotud risk. Kliendiriski peamisteks komponentideks on näiteks ettevõtte tegevusala, kehtivad sanktsioonid ning seotud isikud, kellel on PEP-staatus.

Seejärel viis autor läbi börsiettevõtetega seotud isikute analüüsi, mille käigus tuvastati ettevõttega seotud isikud ja nende PEP-staatus. Analüüsi lõpus hinnati PEP-staatusega isikute riskisust. Seotud isikute riski hindamise aluseks on võetud töös eelnevalt lahti seletatud PEPi ja RCA mõisted ning PEP-ametikohad koos näidistega. Analüüs näitas, et Eesti börsiettevõtetega on seotud 12 riikliku taustaga isikut viiest erinevast ettevõttest, sh üks PEPiga seotud isik ehk RCA. Ühelegi riikliku taustaga isikule ei määratud kõrgemat ega madalamat riskitaset.

Viimaseks ülesandeks oli äriühingust kliendi rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riskide hindamismeetodite väljaselgitamine ja kirjeldamine. Töös on vaadeldud kahte meetodit ettevõtte rahapesu riski hindamiseks. Esimene meetod on Eesti Finantsinspektsiooni näidismeetod, mis hindab ülalnimetatud riskitegureid etteantud skaala järgi. Tulemuseks on riskitegurite keskmine väärtus, mille põhjal määratakse ettevõtte riskiaste. Antud meetodi rakendamine ei olnud aga võimalik, kuna vajalikke andmeid polnud piisavalt.

Teise meetodi näol oli tegemist otsustuspuuga. Esimesena hinnati ettevõtte tegevusala, geograafilist ja pangatoodete riski. Sellele järgnes tulemuste üleviimine otsustuspuule ning edasi saadi juba kätte ettevõtte riskiaste. Autor kasutas nimetatud meetodit töös püstitatud eesmärgi saavutamiseks. Otsustuspuu järgi on enamik Eesti börsiettevõtetest seotud kõrge rahapesu ja terrorismi rahastamise riskiga. Kõrge riskiastme said 11 ettevõtet 18st ehk üle 60% üldkogumist. Ülejäänud seitsme ettevõtte

risk osutus kas keskmiseks või madalaks. Tulemust mõjutas kõige rohkem ettevõtete tegevusala risk, mis oli suurel osal ettevõtetest kõrge.

Kokkuvõtteks võib öelda, et püstitatud eesmärk saavutati täies mahus ja uurimisülesanded täideti. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks kasutati kvalitatiivset otsustuspuu uurimismeetodit. Uurimisprobleem leidis osalise lahenduse, kuna töös kirjeldatud uurimismeetodid vajavad siiski veel täiendamist ja edasiarendamist.

Käesolevas töös üritas autor kontrollida hüpoteesi, et Eesti börsiettevõtete rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud risk on madalam või võrdne, võrreldes teiste börsil noteerimata ettevõtetega. Pärast seda, kui autor oli võrrelnud otsustuspuu meetodi abil saadud börsiettevõtete riskitasemete keskväärtsi kontrollgrupi omadega, tuli ta järeldusele, et nullhüpotees tuleb tagasi lükata ja sisukas hüpotees vastu võtta. Sisuka hüpoteesi järgi on börsiettevõtete riskitase kõrgem, võrreldes teiste börsil noteerimata ettevõtetega.

Autor hindab otsustuspuu meetodit kui suhteliselt lihtsat ja kiiret viisi, mis analüüsib vastaspoole rahapesuga seotud riske ja arvestab oluliste riskiteguritega. Autor peab meetodi puuduseks asjaolu, et see ei arvesta kliendiriski kui ühe peamise riskiteguriga. Autor arvab, et otsustuspuu meetodit võib täiendada teatud eeltingimustega, näiteks kohustusliku sanktsioonide ja negatiivse meediakajastuse kontrolliga ning seotud isikute PEP-analüüsiga. Sellega kindlustatakse peamiste riskide kaetus ja täpsem lõpptulemus.

Lõputöös kirjeldatud vastaspoole rahapesu ja terrorismi rahastamisega seotud riskide hindamise meetmed võivad olla kasulikud nii pankadele kui teistele kohustatud isikutele, aga ka ettevõtetele, et oma partnerite riske hinnata. Kuna kliendi partnerite ja tehinguga seotud risk on üks olulistest faktoritest, millele pangas tähelepanu pööratakse, siis on ülioluline kontrollida ostja, tarnija või muu tehingu vastaspoole tausta veel enne seda, kui tehinguandmed pankka jõuavad. Ettevõtted peavad rahapesust tulenevaid riske sama tõsiselt võtma kui krediidasutused, vaatamata sellele, et nad ei ole seaduse mõttes kohustatud isikud. Kontrollimata jäänud partner või kahtlaste tunnustega tehing võib viia selleni, et pank lõpetab kliendisuhete tulenevalt oma riskisusest ja kliendipoliitikast. Vastaspoole rahapesuga seotud riski hindamine peaks olema ettevõtte riskijuhtimise üks vajalikust komponentidest.

SUMMARY

ASSESSMENT OF MONEY LAUNDERING AND TERRORIST FINANCING RISKS POSED BY ESTONIAN LISTED COMPANIES

Leonid Homin

During the past decade, combating money laundering and terrorist financing has become of crucial importance to businesses and authorities alike. Constantly changing legislation forces financial institutions to introduce increasingly advanced measures in order to prevent criminals from using financial system for illegal purposes. Non-compliance with anti-money laundering laws and regulations can jeopardize the business of financial institutions, particularly banks, as they risk losing customers' trust and reputational damage. Moreover, banks could face hefty penalties from regulators amounting to billions of euros, or even revocation of their operating license.

Improved assessment of companies' money laundering and terrorist financing risk, as described in this work, is useful not only for banks, but also for all other companies that need to screen their counterparties. It is crucial to perform background check on potential buyers, suppliers and other business partners before a transaction takes place via bank. Private companies should perceive such risks as seriously as financial institutions, even if they are not subjected to the same laws and regulations. Just one suspicious partner or a transaction may lead to account closures and termination of banking relationship. All in all, money laundering risk assessment should always be part of any company's overall risk management.

When it comes to Estonian Banks, two instances deserve mentioning – the revocation of Verso Bank's operating license and the ongoing investigation into money laundering allegations at Danske Bank's Estonian Branch. Few others have been accused of having breached the anti-money laundering laws and regulations, including Swedbank and Nordea Bank. However, these instances have also made

Estonian banks more conservative and risk adverse when it comes to accepting new customers. For instance, the onboarding process of new customers has arguably become longer and more complicated than ever before. Part of the problem is the framework provided by the regulator, which is far too general and does not provide adequate guidance on risk assessment. The implementation of this framework also differs in each bank and the exact methods used remains undisclosed.

The objective of this paper is to critically assess the risks related to money laundering and terrorist financing presented by companies listed on the Estonian Stock Exchange. To achieve this, the author has structured the paper as follows:

- 1) identification of key risk factors related to a company's money laundering and terrorist financing risk;
- 2) identification of key risk factors related to listed companies' associated persons. (identification and assessment of risk associated with politically exposed persons);
- 3) discussion of most fitting risk assessment methods.

Publicly traded companies have been selected because of the availability of data, as they are required by law to publicly disclose financial statements, legal structure and ownership information. In addition, the author attempts to control the hypothesis that the risk related to money laundering and terrorist financing of listed companies is lower or equal compared to that of private and unlisted companies. To test this hypothesis, the author uses quantitative research methods and applies the Mann-Whitney U-test.

There are two principal methods for assessing money laundering and terrorist financing risks: first, the decision tree method, which is often used in academic research, and second, the company's risk assessment model provided by the regulator. Applying the latter proved difficult because of the scarcity of available information on the subject matters' clients, hence the decision tree was used. The evaluation of underlying risk factors rests on prior research into the topic and the EU and Estonian legislation, as well as the recommendations and guidelines produced by different international anti-money laundering organizations (FATF, the Wolfsberg group, etc.). The data was collected from various databases, including the Stock Exchange, Estonian Business Register and the Dow Jones Risk & Compliance database.

After analysing the underlying risk factors and applying the decision tree method, the final risk level of listed companies was evaluated. Majority of the studied companies (11 out of 18) received a high-risk classification, and the remaining seven either medium or low risk classification. The underlying factor that strongly influenced this result was the industry risk, which was deemed high for most of the companies.

The hypothesis testing concluded with a rejection of the null hypothesis and acceptance of the alternative hypothesis, which states that the risk of money laundering and terrorist financing associated with listed companies is higher compared to that of private and unlisted companies.

In conclusion, this paper suggests that the decision tree method is a relatively simple and quick way to assess the company's money laundering risk. However, it also acknowledges its limitations, as it overlooks some important factors that could also affect the overall risk classification of a customer. Therefore, it is recommended that the decision tree is complemented by additional measures, such as mandatory sanctions and adverse media screening, as well as risk analysis of the associated persons. These additional steps increase the likelihood of identifying any potential or actual risks and ensuring adequate measures can then be taken to mitigate them.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Adarian, F. K. (2017) *Exploring an Industry-Wide Standard to Customer Risk Assessment – Proposing a Best Practice Model for Banks*. Kättesaadav: http://files.acams.org/pdfs/2017/Exploring_an_Industry_Wide_Standard_to_Customer_F.A_darian.pdf?_ga=2.218703001.1249923467.1557180811-1786040524.1557180811, 7. märts 2019
- AS Silvano Fashion Group majandusaasta aruanne 2018
- AS Skano Group 4. kvartali vahearuanne 2018
- Bank Secrecy Act Anti-Money Laundering Examination Manual: BSA/AML Risk Assessment— Overview*. FFIEC. Kättesaadav: https://www.ffiec.gov/bsa_aml_infobase/pages_manual/olm_005.htm, 2. veebruar 2019.
- Basel AML Index 2017 Report*. (2017) Basel Institute on Governance. Kättesaadav: https://index.baselgovernance.org/sites/index/documents/Basel_AML_Index_Report_2017.pdf, 10. detsember 2018
- Basel AML Index 2018 Report*. (2018) Basel Institute on Governance. Kättesaadav: https://index.baselgovernance.org/sites/collective.localhost/files/aml-index/basel_aml_index_10_09_2018.pdf, 9. jaanuar 2019
- Choo, K.-K. R. (2008) Politically exposed persons (PEPs): risks and mitigation. – *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 11, No. 4, 371-387.
- Combating of money laundering and terrorism financing in Estonia*. Estonian Banking Association. Kättesaadav: <http://pangaliit.ee/files/AML%20voldik%20ENG%202018.pdf>, 3. aprill 2019
- Customer due diligence for banks*. Basel Committee on Banking Supervision. Kättesaadav: <https://www.bis.org/publ/bcbs85.pdf>, 7. jaanuar 2019
- de Wit, J. (2007) A risk-based approach to AML: A controversy between financial institutions and regulators. – *Journal of Financial Regulation and Compliance*, Vol. 15, No. 2, 156-165.
- Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament

and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC, OJ L 141, 5.6.2015

Dow Jones. Risk and Compliance database. — [E-Andmebaas] <https://www.dowjones.com/> (6. november 2018, 17. aprill 2019).

EU Sanctions Map. (2017) — [E-Andmebaas] <https://www.sanctionsmap.eu/#/main> (3. mai 2019).

E-Äriregister. Äriregistri teabesüsteem. — [E-Andmebaas] <https://ariregister.rik.ee/> (6. november 2018).

Final Guidelines on Risk Factors. (2017) ESAs. Kättesaadav:

<https://eba.europa.eu/documents/10180/1890686/Final+Guidelines+on+Risk+Factors+%28JC+2017+37%29.pdf>, 4. aprill 2019

Frequently Asked Questions on Risk Assessments for Money Laundering, Sanctions and Bribery & Corruption. (2015) The Wolfsberg Group. Kättesaadav: <https://www.wolfsberg-principles.com/sites/default/files/wb/pdfs/faqs/17.%20Wolfsberg-Risk-Assessment-FAQs-2015.pdf>, 24. märts 2019

Glossary. FATF. Kättesaadav: <https://www.fatf-gafi.org/glossary/s-t/>, 7. märts 2019

Iher, A. (2005) Olulisemad kahe üldkogumi võrdlemise testid ja MS Excel'i moodul nende läbiviimiseks. (Bakalaureusetöö). TÜ Matemaatilise statistika instituut. Tartu.

International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. The FATF Recommendations. (2012, updated February 2018) FATF. Kättesaadav: <https://www.cfatf-gafic.org/documents/cfatf-resources/635-fatf-recommendations/file>, 15. veebruar 2019

Krediidi- ja finantseerimisasutuste organisatsiooniline lahend ning ennetavad meetmed rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamiseks. (2018) Eesti Finantsinspeksioon. Kättesaadav: https://www.fi.ee/sites/default/files/2018-11/FI_AML_Soovituslik_juhend.pdf, 17. detsember 2018

Kuidas määrata ettevõtte suurus? Euroopa Kemikaaliamet (ECHA). Kättesaadav:

<https://echa.europa.eu/et/support/small-and-medium-sized-enterprises-smes/how-to-determine-the-company-size-category/step-5>, 1. mai 2019

Levi, M. (2010) Combating the Financing of Terrorism. – *The British Journal of Criminology*, 50, 650-669.

Managers of Port of Tallinn arrested on bribery charges. – *Baltic Business Daily (BNS News)*, 26. August 2015.

- McDowell, J., Novis, G. (2001) The Consequences of Money Laundering and Financial Crime. Economic Perspectives. – *An Electronic Journal of the U.S. Department of State*, Vol. 6, No. 2, 6-8.
- Nasdaq. Balti aktsiad. — [E-Andmebaas]
<https://www.nasdaqbaltic.com/market/?pg=mainlist&lang=et> (29. oktoober 2018, 16. aprill 2019).
- Nemvalts, J. (2018) TOP 100: Eesti kõige edukamad ettevõtted. – *Äripäev*, 30. november 2018.
Kättesaadav: <https://www.aripaev.ee/uudised/2018/11/29/top-100-eesti-koige-edukamat-ettevotet>
- PEP ametikohad*. Eesti Pangaliit. Kättesaadav: <https://pangaliit.ee/rahapesu-tokestamine/pep-ametikohad> , 17. märts 2019
- Politically exposed persons: guidance*. (2013) FATF. Kättesaadav: <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/Guidance-PEP-Rec12-22.pdf> , 6. aprill 2019
- Rahapesu andmebüroo soovitusel kohustatud isikute tegevusest tulenevate riskide juhtimiseks*. (2018) Eesti Rahapesu andmebüroo. Kättesaadav: <https://www2.politsei.ee/dotAsset/807337.pdf> , 18. november 2018
- Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise meetmed krediidi- ja finantseerimisasutustes*. (2013) Eesti Finantsinspeksioon. Kättesaadav: https://www.fi.ee/failid/Soovituslik_juhend_Rahapesu_tokestamine.pdf , 19. november 2018
- RahaPTS RT I, 13.03.2019, 126
- Riigi osalusega äriühingud*. Eesti.ee portaal. Kättesaadav: https://www.eesti.ee/est/kontaktid/riigi_osalusega_ariuhingud_1/riigi_osalusega_ariuhingud_2 , 27. aprill 2019
- Somers, E., Geyskens-Borgions, I. (2017) *Risk Based Approach and Enterprise Wide Risk Assessment*. Deloitte. Kättesaadav: https://creobis.eu/wp-content/uploads/2017/09/E.-Somers-creobis-training_slides-deloitte_V2.pdf , 28. oktoober 2018
- Täiendavad Meetmed Rahapesu Tõkestamiseks Krediidi- ja Finantseerimisasutustes*. Eesti Finantsinspeksioon. Kättesaadav: https://www.fi.ee/failid/rahapesu_juhend_AK1RK1.pdf , 10. aprill 2019
- U.S. Department of the Treasury. Sanctions Programs and Country Information. — [E-Andmebaas]
<https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/programs/pages/programs.aspx> (26. aprill 2019).

United Nation Convention Against Corruption, UNCAC. (2004) Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime. Kättesaadav: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf , 22. jaanuar 2019

Wang, S.-N., Yang J.-G. (2007) A Money Laundering Risk Evaluation Method Based on Decision Tree. – *6th International Conference on Machine Learning and Cybernetics*, 19-22 August 2007, Hong Kong, 283-286.

Veyder, F. (2003) Case study: Where is the risk in transaction monitoring? – *Journal of Financial Regulation and Compliance*, Vol. 11, No. 4, 323-328.

What are the Money Laundering and Terrorist Financing Risks that must be managed?: Training manual, Unit 1. (2019) ICA. Kättesaadav: kinnine allikas, 16. aprill 2019

LISAD

Lisa 1. Kõrge riskitasemega tegevusalad

Tegevusala	Riskitase
valuutavahetus, rahateenused (MSB-tüüpi ettevõtted)	kõrge
heategevus- ja mittetulundusühingud	kõrge
vahendajad ja vahendustasu agendid	kõrge
kinnisvara agendid	kõrge
lukuslike kaupade edasimüüjad	kõrge
väärismetallide ja -kivide edasimüüjad	kõrge
professionaalsed teenuste osutajad (juristid, raamatupidajad, kinnisvara edasimüüjad)	kõrge
kasiinod, interneti hasartmängud	kõrge
relvade müük ja era sõjaväeettevõtted	kõrge
e-raha ja krüptovaluuta pakkujad	kõrge
ehitusettevõtted	kõrge
farmaatsia- ja tervisehoiuga seotud ettevõtted	kõrge
kaevandustööstus	kõrge
riigihangete teenuste pakkujad	kõrge
sularaharohked ärid (näiteks tanklad, kauplused, restoraanid jne)	kõrge
kliendid, kes hoiustavad või vahetavad väikese nimiväärtusega rahatähti suurtes kogustes	kõrge
varahaldus- või <i>holding</i> ettevõtted	kõrge

Allikas: Adarian (2017, 23-24); Frequently Asked... (2015, 21)

Märkused:

1. MSB-tüüpi ettevõtted (ingl k *money services business*)

Lisa 2. Eesti börsiettevõtete üldandmed

Ettevõtte ärinimi	Aksia sümbol	Põhitegevusala	EMTAK kood
Arco Vara AS	ARC1T	elektrijaotusseadmete ja juhtaparatuuri tootmine	27121
AS Baltika	BLT1T	veekogumine, -töötlus ja -varustus	36001
AS Ekspress Grupp	EEG1T	elamute ja mittelehoonete ehitus	41201
AS Harju Elekter	HAE1T	rõivaste ja rõivalisandite hulgimüük	46421
AS LHV Group	LHV1T	sõitjatevedu merel ja rannavetes	50101
AS Merko Ehitus	MRK1T	sadamate töö ja veeteede kasutamisega seotud tegevused	52221
Nordecon AS	NCN1T	valdusfirmade tegevus	64201
Olympic Entertainment Group AS	OEG1T	valdusfirmade tegevus	64201
AS PRFoods	PRF1T	valdusfirmade tegevus	64201
AS Silvano Fashion Group	SFGAT	valdusfirmade tegevus	64201
AS Skano Group	SKN1T	valdusfirmade tegevus	64201
AS Tallink Grupp	TAL1T	valdusfirmade tegevus	64201
Tallinna Kaubamaja Grupp AS	TKM1T	fondide valitsemine	66301
AS Tallinna Vesi	TVEAT	enda kinnisvara ost ja müük	68101
EfTEN Real Estate Fund III AS	EFT1T	raamatupidamine, maksualane nõustamine	69202
AS Tallinna Sadam	TSM1T	äriõustamine jm juhtimisalane nõustamine	70221
AS Pro Kapital Grupp	PKG1T	muud mujal liigitamata äritegevust abistavad tegevused	82991
AS Trigon Property Development	TPD1T	muu teenindus	96099

Allikas: Nasdaq; E-Äriregister

Lisa 3. Kontrollgrupi liikmete üldandmed

Ettevõtte ärinimi	Põhitegevusala	EMTAK kood	2017.a. käive, mln EUR
Endover KVB OÜ	enda kinnisvara ost ja müük	68101	39,90
Estonian Cell AS	paberimassi tootmine	17111	80,70
Eurobio Lab OÜ	parfüümide ja tualetitarvete tootmine	20421	22,40
Exmet OÜ	kütuste, maakide, metallide ja tööstuskemikaalide vahendamine	46121	64,70
Fund Ehitus OÜ	elamute ja mitteeluhoonete ehitus	41201	67,60
Glamox AS	elektriliste valgustusseadmete tootmine	27401	52,40
Global Guarantee OÜ	muud finantsteenuste abitegevusalad, v.a kindlustus ja pensionifondid	6619	28,20
Landcom OÜ	muu mujal liigitamata kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	74901	120,60
Magnetic MRO AS	õhu- ja kosmosesõidukite remont ja hooldus	33161	90,90
MBR Metals OÜ	metallide ja metallimaakide hulgimüük	46721	169,00
Metro Holding OÜ	enda või renditud kinnisvara üürileandmine ja käitus	68201	26,80
MN Medical OÜ	meditsiiniseadmete ja kirurgiriistade ning ortopeediliste abivahendite hulgimüük	46462	38,10
Net Systems OÜ	enda või renditud kinnisvara üürileandmine ja käitus	68201	32,30
Nordmet AS	valdusfirmade tegevus	642	350,40
NPM Silmet OÜ	muude anorgaaniliste põhikemikaalide tootmine	20131	51,20
Ramirent Baltic AS	ehitusmasinate ja -seadmete rentimine ja kasutusrent	77321	45,90
Remet AS	elamute ja mitteeluhoonete ehitus	41201	22,00
Rotermann City OÜ	peakontorite tegevus	70101	23,80
Skinest Grupp AS	muu teenindus	96099	58,70
Tallinna Linnatranspordi AS	sõitjate muu kohalik liinivedu	49319	64,60
TMB AS	betonist ehitustoodete tootmine	2361	124,50
UPM-Kymmene Otepää AS	spooni ja vineeri tootmine	16211	44,60

Allikas: Nemvalts (2018); E-Äriregister

Lisa 4. Seotud isikute riskianalüüsi andmed

Ettevõtte ärinimi	Seotud isiku nimi	Isiku roll ettevõttes	Isiku kodakondsus, residentsus ja PEP staatus antav riik	Riigi riskitase	Negatiivne meediakajastus	Sanktsioonid	Seotud isiku staatus	Seotud isiku riskitase
AS Harju Elekter	Triinu Tombak	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	RCA	keskmine
AS Tallinna Vesi	Priit Rohumaa	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
AS Tallinna Vesi	Allar Jõks	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS Tallinna Vesi	Toivo Tootsen	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
Nordecon AS	Sandor Liive	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
Nordecon AS	Toomas Luman	nõukogu esimees	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS Baltika	Valdo Kalm	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
AS Baltika	Maigi Pärnik-Pernik	juhatuse liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS Baltika	Tiina Mõis	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS Tallink Grupp	Paavo Nõgene	juhatuse liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS Tallink Grupp	Toivo Ninnas	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS Tallink Grupp	Ain Hanschmidt	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS Tallinna Sadam	Aare Tark	nõukogu esimees	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
AS Tallinna Sadam	Ahti Kuningas	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
AS Tallinna Sadam	Maarika Liivamägi	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
AS Tallinna Sadam	Margus Vihman	juhatuse liige	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
AS Tallinna Sadam	Marko Raid	juhatuse liige	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
AS Tallinna Sadam	Raigo Uukkivi	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
AS Tallinna Sadam	Urmas Kaarlep	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine

Ettevõtte ärinimi	Seotud isiku nimi	Isiku roll ettevõttes	Isiku kodakondsus, residentsus ja PEP staatus antav riik	Riigi riskitase	Negatiivne meediakajastus	Sanktsioonid	Seotud isiku staatus	Seotud isiku riskitase
AS Tallinna Sadam	Üllar Jaaksoo	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
AS Tallinna Sadam	Valdo Kalm	juhatuse esimees	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
AS LHV Group	Andres Viisemann	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS LHV Group	Heldur Meerits	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS LHV Group	Sten Tamkivi	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS LHV Group	Tauno Tats	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS LHV Group	Tiina Mõis	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
Tallinna Kaubamaja Grupp AS	Jüri Kão	nõukogu esimees	Eesti	madal	ei	ei	–	–
Tallinna Kaubamaja Grupp AS	Gunnar Kraft	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–
EfTEN Real Estate Fund III AS	Viljar Arakas	juhatuse liige	Eesti	madal	ei	ei	PEP	keskmine
EfTEN Real Estate Fund III AS	Arti Arakas	nõukogu esimees	Eesti	madal	ei	ei	–	–
AS Merko Ehitus	Indrek Neivelt	nõukogu liige	Eesti	madal	ei	ei	–	–

Allikas: Nasdaq; E-Äriregister; Dow Jones; autoripoolse analüüsi tulemused

Märkused:

1. Kollase värviga on märgitud isikud, kes on seotud rohkem kui ühe ettevõttega.
2. Riigi riskitase on leitud lisa 6 toodud andmete alusel.
3. Seotud isiku staatus ja riskitase on autoripoolse analüüsi tulemused.

Lisa 5. PEPide analüüs

Seotud isiku nimi	Analüüsi kokkuvõte
Triinu Tombak	Tema abikaasa Ardo Hillar Hansson on alates 7. juunist 2012 Eesti Panga (keskpanga) president ja seega Euroopa Keskpanga nõukogu liige.
Priit Rohumaa	Eesti Raudtee AS (100% riigiettevõtte) nõukogu esimees alates 19. augustist 2016.
Allar Jõks	Ükski varasematest positsioonidest ei kindlusta PEP-staatust (õiguskantsler kuni 11.02.2008, Eesti Haigekassa juhatuse liige kuni 16.08.2012, kandidaat 2016. a presidendivalimistel).
Toivo Tootsen	Riigikogu liige (Eesti Keskerakond) kuni 26.03.2011. Antud positsioon ei kindlusta PEP-staatust, kuna selle lõppemisest on möödunud rohkem kui 12 kuud.
Sandor Liive	Ükski varasematest positsioonidest ei kindlusta PEP-staatust (juhatuse liige ja juhatuse esimees riigiettevõttes Eesti Energia AS kuni 30.11.2014, juhatuse liige riigiettevõttes AS Tallinna Sadam kuni 1998. a), kuna viimase positsiooni lõppemisest on möödunud rohkem kui 12 kuud.
Toomas Luman	9.11.2015 lõppenud nõukogu liikme positsioon riigiettevõttes Eesti Energia AS ei anna PEP-staatust, kuna sellest on möödunud rohkem kui 12 kuud.
Valdo Kalm	Juhatuse esimees 67% osalusega riigiettevõttes Tallinna Sadam AS alates 01.03.2016. Ta nimetati ametisse pärast 2015. a augustis puhkenud altkäemaksuskandaali.
Maigi Pärnik-Pernik	Ükski varasematest positsioonidest ei kindlusta PEP-staatust (juhatuse aseesinaine riigiettevõttes Estonian Air kuni 2011. a, juhatuse liige Eesti Haigekassas kuni 2008. a juulini), kuna viimase positsiooni lõppemisest on möödunud rohkem kui 12 kuud.
Tiina Mõis	Jüri Mõisa endine abikaasa, kes ei ole Dow Jones'i järgi PEPina aktiivne alates 31. maist 2001, mil lõppes tema ametiaeg Tallinna linnapeana. Linnapea ei anna PEP-staatust vastavalt PEP-definitsioonile. Tiina Mõis ei ole RCA, kuna endise abikaasa viimase PEP-positsiooni lõppemisest on möödunud rohkem kui 12 kuud.
Paavo Nõgene	Eesti riigile kuuluva Eesti Rahvusringhäälingu (ERR) nõukogu liige alates 03.05.2017, Kultuuriministeeriumi kantsler kuni 30.04.2018. Ei ole käsitletud PEPina, kuna ERR ei ole äriühing, vaid avalik-õiguslik juriidiline isik (institutsioon või selle asutus) ning vastavalt definitsioonile ei anna kantsleri positsioon PEP-staatust.
Toivo Ninnas	Ei ole käsitletud PEPina, kuna linnapea või aselinnapea (Tallinna aselinnapea kuni 05.02.2004) positsioon ei anna PEP-staatust vastavalt PEP-definitsioonile.
Ain Hanschmidt	Ain Hanschmidt on Hillar Tederi sõber, kes on Tallinna Sadam AS endine nõukogu liige ja ei ole aktiivne PEP alates 01.03.2016. Teda ei käsitleta RCAna, kuna PEP-positsiooni lõppemisest on möödunud rohkem kui 12 kuud.
Aare Tark	Nõukogu esimees 67% osalusega riigiettevõttes Tallinna Sadam AS alates 15.10.2015. Ta nimetati ametisse pärast 2015. a augustis puhkenud altkäemaksuskandaali.
Ahti Kuningas	Transpordi asekancler Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumis (vastavalt definitsioonile ei anna positsioon PEP-staatust), nõukogu liige 67% osalusega riigiettevõttes Tallinna Sadam AS alates septembrist 2017. Ta nimetati ametisse pärast 2015. a augustis puhkenud altkäemaksuskandaali.
Maarika Liivamägi	Nõukogu liige 67% osalusega riigiettevõttes Tallinna Sadam AS alates 17.04.2018. Ta nimetati ametisse pärast 2015. a augustis puhkenud altkäemaksuskandaali.

Seotud isiku nimi	Analüüsi kokkuvõte
Margus Vihman	Juhatuse liige 67% osalusega riigiettevõttes Tallinna Sadam AS alates 01.11.2016. Ta nimetati ametisse pärast 2015. a augustis puhkenud altkäemaksuskandaali.
Marko Raid	Juhatuse liige 67% osalusega riigiettevõttes Tallinna Sadam AS alates 27.08.2015. Ta nimetati ametisse pärast 2015. a augustis puhkenud altkäemaksuskandaali.
Raigo Uukkivi	Rahandusministeeriumi asekanstler alates 01.03.2017 (vastavalt definitsioonile ei anna PEP-staatust), nõukogu liige 100% riigiettevõttes Eesti Raudtee AS alates 01.03.2017 (positsioon annab PEP-staatuse) ja nõukogu liige 67% osalusega riigiettevõttes Tallinna Sadam AS alates septembrist 2017. Ta nimetati ametisse pärast 2015. a augustis puhkenud altkäemaksuskandaali.
Urmas Kaarlep	Nõukogu liige 67% osalusega riigiettevõttes Tallinna Sadam AS alates oktoobrist 2015. Ta nimetati ametisse pärast 2015. a augustis puhkenud altkäemaksuskandaali.
Üllar Jaaksoo	Nõukogu liige 67% osalusega riigiettevõttes Tallinna Sadam AS alates 15.10.2015. Ta nimetati ametisse pärast 2015. a augustis puhkenud altkäemaksuskandaali.
Andres Viisemann	Endine Eesti Haigekassa nõukogu liige (16.08.2012–03.09.2015). Teda ei käsitleta PEPina, kuna positsiooni lõppemisest on möödunud rohkem kui 12 kuud. Samuti ei ole Eesti Haigekassa äriühing, vaid riigiasutus (avalik-õiguslik organisatsioon), seega definitsiooni järgi ei anna positsioon PEP-staatust.
Heldur Meerits	Endine Estonian Air'i nõukogu liige kuni juunini 2012. Teda ei käsitleta PEPina, kuna positsiooni lõppemisest on möödunud rohkem kui 12 kuud.
Sten Tamkivi	Endine Vabariigi Presidendi nõunik (alates 01.10.2009 kuni juuli 2012). Definitsiooni järgi ei anna see positsioon PEP-staatust.
Tauno Tats	Endine Rahandusministeeriumi siseteenuste asekanstler (alates 05.09.2001 kuni märts 2007). Definitsiooni järgi ei anna see positsioon PEP-staatust.
Jüri Kão	Endine Tööandjate Keskliidu esimees (13.03.2013–17.02.2016), kuid definitsiooni järgi ei anna see positsioon PEP-staatust. Viimane PEP-staatuse andnud positsioon oli nõukogu esimehe koht 100% Eesti riigile kuulavas ettevõttes Eesti Energia AS (alates juuni 2007 kuni august 2014), kuid selle lõppemisest on möödunud rohkem kui 12 kuud, seega ei käsitleta isikut PEPina.
Gunnar Kraft	Riigiettevõtte Eesti Raudtee AS endine nõukogu liige, Dow Jones'i järgi ei ole tema PEP-staatuse aktiivne alates 17.02.2015 ehk see lõppes rohkem kui 12 kuud tagasi. Tema vend Märt Kraft on Välisluureameti (endise Teabeameti) endine juht, kuid RCA definitsiooni järgi ei anna vend RCA-staatust. Tema isa Jüri Kraft oli kuni 1988. aastani Eesti NSV Kergetööstuse minister. Ka selle positsiooni lõppemisest on möödunud rohkem kui 12 kuud, mistõttu ei anna see perekondlik suhe RCA-staatust.
Viljar Arakas	Lennuliiklusteeninduse AS (kuulub 100% Eesti Vabariigile) nõukogu esimees alates 10.11.2017.
Arti Arakas	Tema vend Viljar Arakas on 100% riigiettevõtte Lennuliiklusteeninduse AS nõukogu esimees, kuid antud perekondlik suhe ei anna RCA-staatust.
Indrek Neivelt	Dow Jones'i järgi on Indrek Neiveltiga seotud kolm PEP-staatusega isikut: Mihkel Oviir (äi), Siiri Oviir (ämm) ning Liisa Oviir (käli). Ükski nendest perekondlikest suhetest ei kindlusta RCA-staatust. Lisaks on ta Hillar Tederi sõber, kes on Tallinna Sadam AS endine nõukogu liige ja ei ole aktiivne PEP alates 01.03.2016. Ei ole käsitletud RCAna, kuna PEP-positsiooni lõppemisest on möödunud rohkem kui 12 kuud.

Allikas: Dow Jones; autori koostatud

Lisa 6. Pangatoodete ja asukoha analüüs

Ettevõtte nimi	Pangatooded ¹	Asukoht (tütarettevõtted, filiaalid)	Asukoht (peamised müügiturud)	Allikas ²	Kommentaar
AS Harju Elekter	välisvaluuta, laenu, liisingud, arvelduslaen	Eesti, Leedu, Rootsi, Soome	Soome	AA2018	–
AS Tallinna Vesi	SWAP-lepingud, laenu, liisingud, tuletisinstrumentid	Eesti	Eesti	AA2018	–
Nordecon AS	faktooring, laenu, liisingud, tuletisinstrumentid, välisvaluuta	Eesti, Leedu, Soome, Rootsi, Ukraina	Eesti	AA2018	Ukraina müügi osakaal ~4% kontserni käibest.
AS Baltika	arvelduslaen, laenu, liisingud, välisvaluuta	Läti, Leedu, Soome, Rootsi, Eesti	Läti, Leedu, Eesti	AA2018	–
AS Tallink Grupp	arvelduslaen, laenu, liisingud, tuletisinstrumentid, välisvaluuta, garantiid	Eesti, Soome, Rootsi, Venemaa, Küpros, Saksamaa, Läti, Suurbritannia	Soome, Rootsi, Eesti	AA2018; Tallink Ru OOO (Venemaa) AA2017	Venemaa tütarettevõtte käive moodustab alla 0,05% kontserni käibest.
AS Tallinna Sadam	laenu, tuletisinstrumentid	Eesti	Eesti	AA2018	–
AS LHV Group	välisvaluuta, tuletisinstrumentid, laenu	Eesti, Suurbritannia filiaal	Eesti	AA2018	–
Olympic Entertainment Group AS	välisvaluuta	Eesti, Läti, Leedu, Poola, Malta, Jersey, Holland, Itaalia, Slovakkia	Eesti, Läti	AA2017	Olympic Casino Bel IP (Valgevene) likvideeriti 29.05.2017.
AS PRFoods	välisvaluuta, arvelduslaen, liisingud, laenu	Eesti, Soome, Rootsi, Suurbritannia, Šotimaa	Soome, Rootsi, Eesti	AA2017/2018	–
AS Silvano Fashion Group	välisvaluuta, liisingud	Venemaa, Valgevene, Ukraina, Läti, Monaco	Venemaa, Valgevene	AA2018	–
Tallinna Kaubamaja Grupp AS	laenu, liisingud	Eesti, Läti, Leedu	Eesti	AA2018	–
AS Pro Kapital Grupp	laenu, krediitkaart	Eesti, Läti, Leedu, Saksamaa	Eesti, Läti	4Q2018	–
EfTEN Real Estate Fund III AS	laenu, liisingud, tuletisinstrumentid	Eesti, Läti, Leedu	Eesti, Leedu	AA2018	–

lisa 6 järg

Ettevõtte nimi	Pangatooted ¹	Asukoht (tütarettevõtted, filiaalid)	Asukoht (peamised müügiturud)	Allikas ²	Kommentaar
AS Merko Ehitus	laenud, liisingud, garantiid, akreditiivid, välisvaluuta	Norra, Soome, Läti, Leedu, Eesti	Eesti, Läti	AA2018	–
AS Ekspress Grupp	välisvaluuta, laenud, liisingud, arvelduslaen	Eesti, Läti, Leedu	Eesti	AA2018	–
AS Trigon Property Development	maksed eurodes, arvelduskonto	–	Eesti	4Q2018	–
Arco Vara AS	välisvaluuta, laenud, garantiid	Eesti, Läti, Leedu, Bulgaaria, Ukraina	Eesti, Bulgaaria	AA2018	2018. aastal Ukraina tütarettevõtte kaudu müüki ei toimunud.
AS Skano Group	arvelduslaen, laenud	Eesti, Läti, Leedu, Soome	Soome, Venemaa, Eesti	4Q2018	Venemaa müügi osakaal ~19% Lisaks müük toimus Aasiasse, Aafrikasse, Lähis-Itta.
Endover KVB OÜ	liisingud	Eesti	Eesti	AA2017	–
Estonian Cell AS	tuletisinstrumentid (<i>forward</i> lepingud), laenud, liisingud	–	Saksamaa, Itaalia, India	AA2017	–
Eurobio Lab OÜ	laenud (eurodes ja rublades), välisvaluuta	Saksamaa	Poola, Venemaa	AA2017	Venemaa ja Poola osakaal müügis on ca 15%.
Exmet OÜ	laenud, tuletisinstrumentid	Eesti	Eesti	AA2017	–
Fund Ehitus OÜ	maksed eurodes, arvelduskonto	Eesti	Eesti	AA2017	–
Glamox AS	liisingud	–	Norra	AA2018	–
Global Guarantee OÜ	maksed eurodes, arvelduskonto	Eesti	EL riigid	AA2017	–
Landcom OÜ	laenud, liisingud, arvelduslaen, faktooring, laofinantseering	Eesti, Läti	Eesti	AA2017	–
Magnetic MRO AS	laenu, liisingud, arvelduslaen	Suurbritannia, Iirimaa	–	AA2017	Ei ole ühtegi riiki >15% osakaaluga müügitulust.
MBR Metals OÜ	tuletisinstrumentid, faktooring, liisingud, välisvaluuta	–	Šveits, Holland, Saksamaa	AA2017	–
Metro Holding OÜ	laenud	Eesti, Läti	Eesti	AA2017	–
MN Medical OÜ	laenud, liisingud, välisvaluuta	Kasahstan, Gruusia, Valgevene, Eesti	Venemaa, Valgevene	AA2017	–

Ettevõtte nimi	Pangatooted ¹	Asukoht (tütarettevõtted, filiaalid)	Asukoht (peamised müügiturud)	Allikas ²	Kommentaar
Net Systems OÜ	laenud, liisingud, akreditiivid	Eesti	Poola, Itaalia	AA2017	–
Nordmet AS	laenud, liisingud, välisvaluuta	Venemaa, Eesti, Šveits, Rootsi, Horvaatia	Venemaa	AA2017	–
NPM Silmet OÜ	laenud, liisingud, välisvaluuta	–	Ameerika Ühendriigid, Tai	AA2017	–
Ramirent Baltic AS	liisingud	–	Eesti, Läti, Leedu	AA2017	–
Remet AS	laenud, liisingud	Eesti	Eesti	AA2018	–
Rotermann City OÜ	laenud, arvelduslaen	Eesti	Eesti	AA2017	–
Skinest Grupp AS	laenud, liisingud, välisvaluuta	Eesti, Norra, Gruusia, Läti, Kasahstan, Leedu, Poola, Rootsi, Soome, Horvaatia, Ukraina, Venemaa, Aserbaijan	EL, SRÜ	AA2017; https://www.skinest.eu/	–
Tallinna Linnatranspordi AS	laenud, liisingud	Eesti	Eesti	AA2017	–
TMB AS	liisingud, faktooring	Soome, Eesti, Rootsi, Läti	Soome, Rootsi	AA2018	–
UPM-Kymmene Otepää AS	liisingud, laenud	–	Eesti	AA2017	–

Allikas: autori koostatud ettevõtete konsolideeritud finantsaruannete põhjal (vt Allikas veerg tabelis)

Märkused:

1. Pangatooted: välisvaluuta – välismaksed valuutas, valuuta konverteerimine, kasum või kahjum valuutakursi muutusest; laenud – pikaajalised laenulepingud.
2. Allikas: AA – majandusaasta aruanne (näiteks AA2018 – 2018. a majandusaasta aruanne ; Q – vahearuanne (näiteks 4Q2018 – 2018. a IV kvartali vahearuanne).

Lisa 7. Börsiettevõtete ja kontrollgrupi liikmete riski hindamine otsustuspuu meetodil

Ettevõtte ärinimi	Tüüp	Tegevusala risk	Toodete risk (pangatooted)	Geograafiline risk (asukoht)	Äri või ettevõtte suuruse risk	Riskitase otsustuspuu meetodil
AS Harju Elekter	b	madal	kõrge	madal	madal	madal
AS Tallinna Vesi	b	keskmine	keskmine	madal	madal	keskmine
Nordecon AS	b	kõrge	keskmine	keskmine	madal	kõrge
AS Baltika	b	kõrge	kõrge	madal	madal	kõrge
AS Tallink Grupp	b	madal	kõrge	keskmine	madal	madal
AS Tallinna Sadam	b	kõrge	keskmine	madal	madal	kõrge
AS LHV Group	b	kõrge	kõrge	madal	madal	kõrge
Olympic Entertainment Group AS	b	kõrge	kõrge	keskmine	madal	kõrge
AS PRFoods	b	kõrge	kõrge	madal	madal	kõrge
AS Silvano Fashion Group	b	kõrge	kõrge	kõrge	madal	kõrge
Tallinna Kaubamaja Grupp AS	b	kõrge	madal	madal	madal	kõrge
AS Pro Kapital Grupp	b	kõrge	madal	madal	madal	kõrge
EFTEN Real Estate Fund III AS	b	kõrge	keskmine	madal	madal	kõrge
AS Merko Ehitus	b	kõrge	kõrge	madal	madal	kõrge
AS Ekspress Grupp	b	keskmine	kõrge	madal	madal	keskmine
AS Trigon Property Development	b	madal	madal	madal	madal	madal
Arco Vara AS	b	madal	kõrge	keskmine	madal	madal
AS Skano Group	b	keskmine	madal	kõrge	madal	keskmine
Endover KVB OÜ	k	kõrge	madal	madal	keskmine	keskmine
Estonian Cell AS	k	madal	keskmine	keskmine	madal	madal
Eurobio Lab OÜ	k	madal	kõrge	kõrge	keskmine	keskmine
Exmet OÜ	k	kõrge	madal	madal	madal	kõrge
Fund Ehitus OÜ	k	kõrge	madal	madal	madal	kõrge
Glamox AS	k	madal	madal	keskmine	madal	madal
Global Guarantee OÜ	k	kõrge	madal	keskmine	keskmine	keskmine
Landcom OÜ	k	keskmine	keskmine	madal	madal	keskmine
Magnetic MRO AS	k	kõrge	madal	keskmine	madal	kõrge
MBR Metals OÜ	k	kõrge	kõrge	keskmine	madal	kõrge
Metro Holding OÜ	k	kõrge	madal	madal	keskmine	keskmine
MN Medical OÜ	k	kõrge	kõrge	kõrge	keskmine	keskmine

Ettevõtte ärinimi	Tüüp	Tegevusala risk	Toodete risk (pangatooted)	Geograafiline risk (asukoht)	Äri või ettevõtte suuruse risk	Riskitase otsustuspuu meetodil
Net Systems OÜ	k	kõrge	kõrge	keskmine	keskmine	keskmine
Nordmet AS	k	kõrge	kõrge	kõrge	madal	kõrge
NPM Silmet OÜ	k	madal	kõrge	keskmine	madal	madal
Ramirent Baltic AS	k	keskmine	madal	madal	keskmine	madal
Remet AS	k	kõrge	madal	madal	keskmine	keskmine
Rotermann City OÜ	k	madal	madal	madal	keskmine	madal
Skinest Grupp AS	k	keskmine	kõrge	kõrge	madal	keskmine
Tallinna Linnatranspordi AS	k	madal	madal	madal	madal	madal
TMB AS	k	madal	keskmine	madal	madal	madal
UPM-Kymmene Otepää AS	k	madal	madal	madal	keskmine	madal

Allikas: autori koostatud

Märkused:

1. Tüüp: b – börsiettevõtte, k – kontrollgrupi liige.
2. Riskitaseme märgistus: madal – roheline, keskmine – kollane, kõrge – punane.

Lisa 8. Riikide riskitase

Riik	Basel AML indeks	Riigi riskitase	Autori kommentaar
Ameerika Ühendriigid	5,00	keskmine	–
Azerbaidžan	4,70	keskmine	–
Bulgaaria	3,53	keskmine	–
Eesti	2,73	madal	–
Gruusia	5,31	keskmine	–
Holland	4,90	keskmine	–
Horvaatia	3,83	keskmine	–
Iirimaa	4,58	keskmine	–
India	5,28	keskmine	–
Itaalia	5,09	keskmine	–
Jersey	–	–	info puudub
Kasahstan	6,36	keskmine	–
Küpros	5,01	keskmine	–
Leedu	3,12	madal	–
Läti	3,98	keskmine	–
Malta	3,96	keskmine	–
Monaco	–	–	info puudub
Norra	4,12	keskmine	–
Poola	4,38	keskmine	–
Rootsi	3,75	keskmine	–
Saksamaa	4,44	keskmine	–
Slovakkia	4,13	keskmine	–
Soome	2,57	madal	–
Suurbritannia	4,23	keskmine	–
Šotimaa	4,23	keskmine	sama riskitase kui Suurbritannial
Šveits	5,33	keskmine	–
Tai	6,30	keskmine	–
Ukraina	6,06	kõrge	kehtivad EL sanktsioonid
Valgevene	–	kõrge	kehtivad EL ja OFAC sanktsioonid
Venemaa	5,83	kõrge	kehtivad EL ja OFAC sanktsioonid

Allikas: Basel AML... (2018, 3-5); EU Sanctions Map; U.S. Department; autori koostatud Märkused:

1. Riskitaseme märgistus: madal – roheline, keskmine – kollane, kõrge – punane.
2. OFAC (The Office of Foreign Assets Control) – Ameerika Ühendriikide välisvarade kontrolli osakond, kes kehtestab majanduslikke ja kaubanduslikke sanktsioone.

Lisa 9. Mann–Whitney U-test

Company name	Company type	Risk Index	Rank	t_i	T_i
AS Harju Elekter	1	1	6.50	12	143
AS Tallinna Vesi	1	2	18.50	12	143
Nordecon AS	1	3	32.50	16	340
AS Baltika	1	3	32.50	–	–
AS Tallink Grupp	1	1	6.50	–	–
AS Tallinna Sadam	1	3	32.50	–	–
AS LHV Group	1	3	32.50	–	–
Olympic Entertainment Group AS	1	3	32.50	–	–
AS PRFoods	1	3	32.50	–	–
AS Silvano Fashion Group	1	3	32.50	–	–
Tallinna Kaubamaja Grupp AS	1	3	32.50	–	–
AS Pro Kapital Grupp	1	3	32.50	–	–
EfTEN Real Estate Fund III AS	1	3	32.50	–	–
AS Merko Ehitus	1	3	32.50	–	–
AS Ekspress Grupp	1	2	18.50	–	–
AS Trigon Property Development	1	1	6.50	–	–
Arco Vara AS	1	1	6.50	–	–
AS Skano Group	1	2	18.50	–	–
Endover KVB OÜ	2	2	18.50	–	–
Estonian Cell AS	2	1	6.50	–	–
Eurobio Lab OÜ	2	2	18.50	–	–
Exmet OÜ	2	3	32.50	–	–
Fund Ehitus OÜ	2	3	32.50	–	–
Glamox AS	2	1	6.50	–	–
Global Guarantee OÜ	2	2	18.50	–	–
Landcom OÜ	2	2	18.50	–	–
Magnetic MRO AS	2	3	32.50	–	–
MBR Metals OÜ	2	3	32.50	–	–
Metro Holding OÜ	2	2	18.50	–	–
MN Medical OÜ	2	2	18.50	–	–
Net Systems OÜ	2	2	18.50	–	–
Nordmet AS	2	3	32.50	–	–
NPM Silmet OÜ	2	1	6.50	–	–
Ramirent Baltic AS	2	1	6.50	–	–
Remet AS	2	2	18.50	–	–
Rotermann City OÜ	2	1	6.50	–	–
Skinest Grupp AS	2	2	18.50	–	–

Company name	Company type	Risk Index	Rank	t _i	T _i
Tallinna Linnatranspordi AS	2	1	6.50	–	–
TMB AS	2	1	6.50	–	–
UPM-Kymmene Otepää AS	2	1	6.50	–	–

Company type coding

1	börsiettevõtted
2	kontrollgrupi liikmed

Risk Index coding

1	madal
2	keskmine
3	kõrge

Step 1: Counts

Group	n
Börsiettevõtted	18
Kontrollgrupi liikmed	22
Total	40

Step 2:

Group	Valem:
Börsiettevõtted	$171 \frac{n_i \times (n_i + 1)}{2}$
Kontrollgrupi liikmed	253

Step 3: Determine ranks

Determine the rank for each respondent (use average rank)

Step 4: Determine average rank and sum of ranks per group

Group	Avg. Rank	Sum rank (R _i)
Börsiettevõtted	24.39	439
Kontrollgrupi liikmed	17.32	381

Step 5: Determine difference with Max rank (U)

Group	Difference	Valem:
Börsiettevõtted	268	$U_i = R_i - \frac{n_i \times (n_i + 1)}{2}$
Kontrollgrupi liikmed	128	

Step 6: Determine numerator for Z

Group	Denom.	Valem:
Börsiettevõtted	70	$U_i - \frac{n_1 \times n_2}{2}$
Kontrollgrupi liikmed	-70	

Step 7: Determine the number of tied scores (t_i)

Step 8: Determine the adjustment for ties per tied rank (T_i)

Valem:

$$T_i = \frac{t_i^3 - t_i}{12}$$

Step 9: Sum the results of step 8

Sum T_i 626

Valem:

$$T = \sum T_i$$

Step 10: Determine denominator (= SE)

denominator 34.56

Valem:

$$SE = \sqrt{\frac{n_1 \times n_2}{N(N-1)} \times \left(\frac{N^3 - N}{12} - \sum_i T_i \right)}$$

Step 11: Determine Z

Z 2.03

Valem:

$$Z = \frac{U_i - \frac{n_1 \times n_2}{2}}{SE}$$

Step 12: Determine significance

sig (p value) 0.0428